

1

2012

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

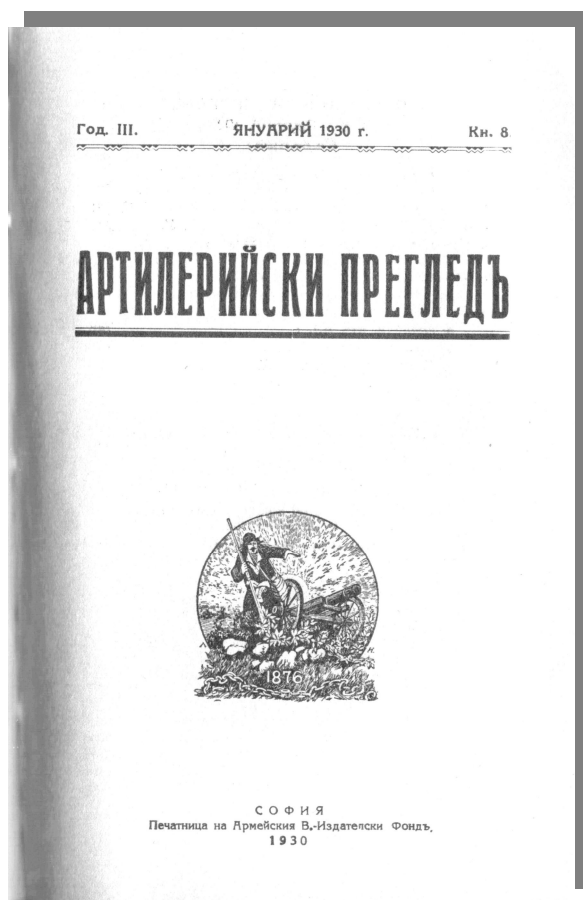

---

*Четиримесечно издание на факултет „Артилерия, ПВО и КИС”
при НВУ „В. Левски”*

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

април 2012

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

полк. инж. доц. д-р Нелко П. Ненов – главен редактор,
полк. инж. доц. д-р Красимир Г. Калев,
подп. инж. доц. д-р Чавдар Н. Минчев

Редактор: Светлана Зотова

Преводачи: Пепа Данкова-Богданова, Виктор Величков,
Валентина Енева, Милена Радева

Графичен дизайн: Христо Христов

Технически сътрудник: Румяна Лазарова

ISSN 1313-0420

Адрес на редакцията:

9713 Шумен, ул. “Карел Шкорпил” № 1

Факултет „Артилерия, ПВО и КИС”

Тел. (054) 801040 вътр. 54200, 54225

Факс: (054) 877 463

E-mail: artilerijski_pregled@abv.bg

Електронно издание

СЪДЪРЖАНИЕ

Теория и практика на артилерията	4
Атанасов Атанас, Органите за планиране на съвместната огнева поддръжка във всеобхватния подход при планиране на операциите	4
Празник	14
11 март – Празник на българската артилерия.....	14
История на българската артилерия	19
Петев Александър, Генерал-майор Кирил Тодоров Стоименов - изявен началник на ВНАУ „Г. Димитров“ - гр. Шумен	19
Савов Джордж, Участие на Висшето народно военно артилерийско училище в Шумен при създаването на Автоматизирана система за управление на огъня на артилерията.....	21
Старите страници оживяват	43
<i>Жеков Н.</i> , Одрин (Спомен за едно от най-великите бойни дела на българското войнство)	43
Артилерийски новини	58

CONTENTS

THEORY AND PRACTICE OF THE FIELD ARTILLERY	4
Atanas Atanasov, Planning authorities of the joint firing maintenance in the comprehensive approach in the operation planning	4
CELEBRATION	14
11 march – Bulgarian Artillery Day.....	14
A HISTORY OF THE BULGARIAN ARTILLERY	19
Al. Petev, Major-general Kiril Todorov Stoimenov – distinguished commander of Military Artillery Academy “G. Dimitrov” – Shumen	19
J. Savov, Participation of the Military Artillery Academy in Shumen at the creation of Artillery automated and control system	21
OLD PAGES COME TO LIFE	43
<i>N. Zhekov.</i> , Odrin (memory of one of the greatest battles of the Bulgarian Army)	43
ARTILLERY NEWS	58

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА АРТИЛЕРИЯТА

ОРГАНИТЕ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА СЪВМЕСТНАТА ОГНЕВА ПОДДРЪЖКА ВЪВ ВСЕОБХВАТНИЯ ПОДХОД ПРИ ПЛАНИРАНЕ НА ОПЕРАЦИИТЕ

Атанас Ст. Атанасов*

На срещата в Лисабон военните специалисти признаха, че съвременните армии и военните организации като цяло не могат сами да разрешават възникващите все по-сложни и динамични кризи и конфликти. Налице е необходимост от по-съзнателно и цялостно планиране на съвместните операции чрез установените процедури, които позволяват на военните и невоенните средства и организации да обединят усилия за постигане на по-голямо единство на целите. Приемането на всеобхватния подход при планиране на операцияите от НАТО започва с отчитане на активното сътрудничество и прозрачност между лицата, участващи в планирането и управлението на военнополитическите кризи и конфликтите. Всеобхватният подход постави редица предизвикателства пред органите за управление на военните организации при планирането и провеждането на съвместните операции на всички нива от системата за командване и управление. Тези нива в йерархията трябва да търсят възможности за взаимодействие и активно сътрудничество на основата на принципите на взаимно уважение, доверие, прозрачност, разбиране и задължението за споделената отговорност. Всичко това следва да доведе до дълбоко преосмисляне на съвременните теории за войната и особено на методите за оперативно планиране и управление на войските и оръжията.

Новата оперативна директива за всеобхватно планиране дава и нови насоки за формиране на структурите за планиране на огневата поддръжка и в тази връзка и нови задължения на длъжностните лица. Ето защо е необходимо да се даде отговор на въпросите – кое налага промените в структурите за планиране на огневата поддръжка и как следва да се организира планирането ѝ на базата на новите структури?

Целта на планирането на съвместната огнева поддръжка е да се оптимизира нейното провеждане чрез интегрирането и синхронизирането

---

* Авторът е преподавател в катедра „Сухопътни войски“, факултет „Командно-щабен“ на военна академия „Георги Ст. Раковски“ – гр. София

й с плановете на командирите на компонентни командвания. По време на фазата на планирането командирите развиват концепцията на операцията, създават концепцията за съвместната огнева поддръжка и прогнозираят ефектите от нейното провеждане. Командирите решават как да моделират оперативната обстановка така, че ударите и огънят да подпомагат маневрените формирания и как те да се възползват от ефекта на нейното провеждане. Целите се разглеждат повторно от позицията на това, какъв ефект е необходимо да се постигне от съвместната огнева поддръжка. Решителност на операциите, свобода на действията, натрупване на ефектите и дълбочина и едновременност са типични фактори. Планиращите съвместната огнева поддръжка са отговорни за изготвянето на целесъобразни предложения на командирите относно най-доброто използване на резултатите от съвместна огнева поддръжка, разработването на плановете за нейното провеждане, издаването на необходимите заповеди до подчинените командири и изпълнение на одобрените планове от компонентите или съвместните оперативни сили. Изискванията към съвместната огнева поддръжка се обсъждат изцяло в процеса на вземане на решение, при процеса на планирането и при изпълнението на фазите на операцията.

Въвеждането на всеобхватния подход за планиране на операциите с новата оперативна директива за всеобхватно планиране в НАТО показва, че се налага преосмисляне на сега съществуващите структури за планиране и реорганизирането им в нови. Това изисква промяна както в постоянните, сформиращите се органи, центрове и групи за планиране на съвместните операции, така и в процеса на планиране като цяло. Органите за планиране на съвместните операции в Щаба на Съюзното командване на силите въз основа на възприетата от НАТО Директива за всеобхватно планиране на операциите могат да бъдат посочените на следващата фигура.

Тази организационна структура на Съюзното командване на силите осигурява интегрирането на функционални експертизи за извършване на основните процеси на оперативно ниво. Щабните дирекции, отдели, секции си сътрудничат в рамките на Щаба на Съвместните оперативни сили, както и с техните партньори на стратегическо ниво и подчинени командвания по време на всички фази на операцията.

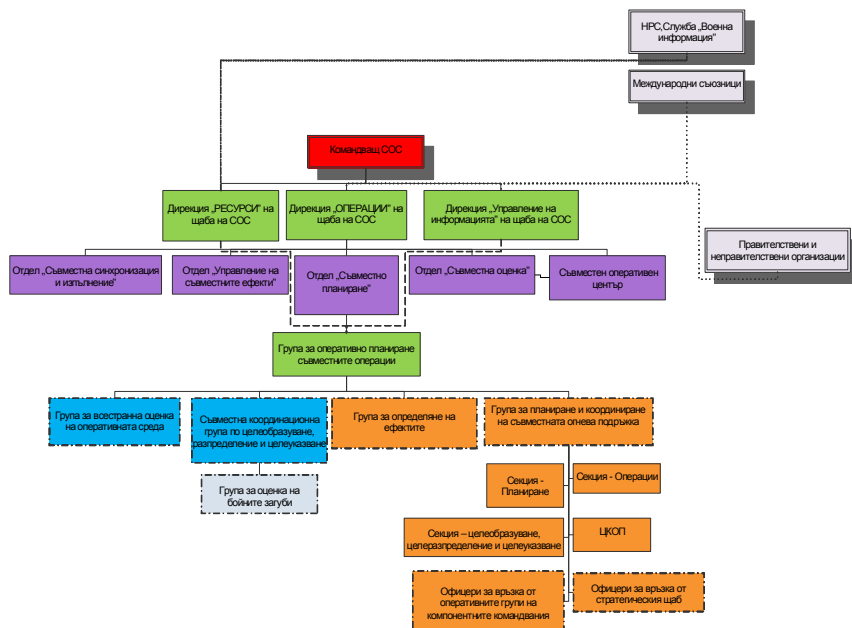
Обикновено шабовете на оперативно ниво ще бъдат организирани в три основни дирекции:

➤ **Дирекция „Операции“** се формира на базата на J-3 “Съвместни операции”, J-5/9 „Планиране на операциите”.

➤ **Дирекция „Управление на информацията“** обединява отделите J-2 “Разузнаване” и J-7 „Бойна подготовка” и следва да включва

представители и експерти от Национална разузнавателна служба, служба „Военна информация”, министерства, правителствени и неправителствени организации, международни съюзници, имащи отношение към конфликта или кризата.

➤ **Дирекция „Ресурси”** се формира на основата на отдел J-4 „Логистично осигуряване” и обединява отделите J-4, J-1 „Управление на човешките ресурси”, J-6 „Комуникационни информационни системи” и включва представители на невоенни организации, осигуряващи ресурс и участващи в логистичното осигуряване на Съвместните оперативни сили при разрешаването на кризата или конфликта.

Основното ядро при планирането и изпълнението на съвместната огнева поддръжка се явява **Дирекция „Операции”**, в която се извършва всестранен анализ, планиране, синхронизация, изпълнение и оценка на операциите и задачите, изпълнявани от Съвместните оперативни сили като цяло. Дирекцията се състои от следните отдели:

- отдел „Съвместно планиране”;
- отдел „Управление на съвместните ефекти”;
- отдел „Съвместна синхронизация и изпълнение”;
- отдел „Съвместна оценка”;
- Съвместен оперативен център.

Водещият отдел при планирането на съвместните операции тук е „Съвместно планиране”, който представлява ядрото за развърщането на група за оперативно планиране на съвместните операции. Тази група е функционална работна група и отговаря за разработването на оперативните планове. В групата участие взема и координаторът на съвмест-

ната огнева поддръжка на Съвместните оперативни сили. Група за оперативно планиране на съвместните операции отговаря за координацията и разработването на плановете през цялата операция.

В групата за оперативно планиране на съвместните операции по линия на съвместната огнева поддръжка следва да се формират: *съвместна координационна група по целеобразуване и целеразпределение; група за планиране на съвместната огневата поддръжка; група за определяне на ефектите; група за оценка на бойните загуби.*

Съвместна координационна група по целеобразуване и разпределение отговаря за изпълнението, отговорностите, приоритетите и синхронизацията на всички аспекти от използването на средствата със смъртоносен и несмъртоносен ефект. Групата гарантира, че информационните операции и усилията на процеса на целеобразуване и разпределение ще бъдат координирани и съсредоточени върху постигане на поставените от командващия оперативни цели. Групата е отговорна за постигането на общите цели от отделните компоненти, за уточняване на поддържан/поддържащ компонент и взаимовръзките между тях. Съвместна координационна група по целеобразуване и разпределение също така преглежда избора на цели, приоритетите, ограниченията и разпределението им при поразяването.

Подгрупата за планиране на съвместната огнева поддръжка играе основна роля при планирането и координирането на съвместната огнева поддръжка и отговаря за планирането на смъртоносните и несмъртоносни удари и огньовете в тясно взаимодействие с всички участници в операциите на съвместните оперативни сили. Тя няма постоянен състав поради факта, че съставът на Съвместните оперативни сили за различните операции ще е различен както по количество, така и по отношение на участващите основни видове компоненти – сухопътен, военноморски, военновъздушен и за специални операции, и се формира конкретно за всяка отделна операция.

Подгрупата за планиране на съвместната огнева поддръжка развърща следните секции:

- секция „Планиране“;
- секция „Операции“;
- Секция „Целеобразуване, целеразпределение и целеуказване“.

Секция „Планиране“ към групата за планиране на съвместната огневата поддръжка е водеща при планирането на съвместната огнева поддръжка в *Подгрупата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка* и отговаря за планирането, координирането и разработването на плана за съвместната огнева поддръжка в операциите на Съвместните оперативни сили и неговото интегриране в оперативния план в поддръжка на оперативните цели, поставени от командващия на Съвместните оперативни сили. Секцията разработва всички

разчети и справки, необходими за вземането на най–правилното решение за използване на огневите и ударните средства на компонентите, участващи в съвместните операции (кампанията). Разработва и изпраща всички документи до компонентните командвания – заповеди, разпореждания и указания, касаещи планирането на огневата поддръжка от привличаните в различните фази на операцията компоненти.

Секция „Операции” към групата за планиране на съвместната огнева поддръжка синхронизира и координира планираните съвместни удари и огньовете и трябва да е разположена в близост до съвместна група за оперативно планиране, ситуационния/съвместния оперативен център, едновременно с това с отдел „Информационни операции“, ако това е възможно. Секцията подпомага съвместната група за оперативно планиране в изпълнението на отговорностите и задачите на участващите средства за съвместна огнева поддръжка, като основните функции и задачи обикновено включват следното:

- Формулиране на мисията, разработване на заповеди и документи, касаещи съвместната огнева поддръжка, и представянето им за утвърждаване от командващия на Съвместните оперативни сили.
- Оценка на обстановката и разработване на участието на силите и средствата за съвместна огнева поддръжка на компонентите въз основа на разработените варианти за действие на Съвместните оперативни сили.
- Разработване на оперативни заповеди и поддържащи планове, касаещи съвместната огнева поддръжка.
- Разработване на указания за съвместната огнева поддръжка, целите и приоритетите при осъществяването ѝ.
- Координиране и оценка на съвместните операции.
- Координиране на правилата за употреба на сила.
- Изготвяне на препоръки, осъществяване на координация, преглед, определяне и разпространение на мерките за координиране на съвместната огнева поддръжка, мерките за контрол на маньовъра, мерки за контрол на въздушното пространство като част от цялостната концепция на операцията, за съвместни видове огън и съвместната огнева поддръжка.
- Поддържането на нивото на доставка на боеприпасите и логистичното осигуряване на силите и средствата за съвместна огнева поддръжка в операциите на Съвместните оперативни сили.
- Осигуряване на пълното интегриране и синхронизиране на информационните операции с провежданите операции.
- Организиране и изпълнение на мероприятията, определени от съвместната координационна група за целеобразуване и целеразпределение, ако е установена такава от командващия на Съвместните оперативни сили.

Секция „Целеобразуване, целеразпределение и целеуказване“ към групата за планиране на съвместната огневата поддръжка се формира за подпомагане на групата за планиране на съвместната огнева поддръжка при планирането, координирането и изпълнението ѝ. В нея могат да вземат участие различни експерти, както от Щаба на Съвместните оперативни сили, така и от щабовете на компонентите и други невоенни организации, които участват в операциите. Подгрупата разработва подробни указания до командирите на компонентите за процесите на целеобразуване и целеразпределение за целите за поразяване в системата на съвместната огнева поддръжка. Подгрупата управлява процеса на целеразпределението чрез координиране на заявките за цели за поразяване, подадени от командирите на компоненти, със заявките от други организации и подчинени командвания. По отношение на съвместната огнева поддръжка групата подрежда целите по приоритет, препоръчва степените за поразяването им и уточнява нивата за управление на съвместните удари и огньовете. Краен резултат от дейността ѝ се явява изготвянето на обобщен интегриран съвместен списък с приоритетните цели за поразяване и представянето му за утвърждаване от командващия на Съвместните оперативни сили.

Подгрупата за преглед на списъка с потенциалните цели за поразяване в системата на съвместната огнева поддръжка се развърща от секция „Целеобразуване, целеразпределение и целеуказване“ на групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка и има предназначение да направи преглед на предложените цели, да се увери, че предложените цели са правилни, и че не се нарушава нито списъкът на забранените за поразяване цели, нито списъкът на ограничените за поразяване цели.

Подгрупата за цели за незабавен отговор се сформира със задачата да координира изпълнението на процеса на целеобразуване и целеразпределение за цели за незабавен отговор в съответствие с указанията по планирането на командващия на Съвместните оперативни сили, правилата за поведение и правните основания за тяхното поразяване. В подгрупата могат да работят предимно представители на дирекции „Управление на информацията“ и „Операции“, представители от Национална разузнавателна служба, „Военна информация“, цивилни експерти и други за осигуряването на своевременното изпълнение на процеса на целеобразуване и целеразпределение за цели за незабавен отговор в подкрепа на целите на провежданите операции (кампанията). Подгрупата разработва съгласно намеренията на командващия на Съвместните оперативни сили указания за това, какво представляват целите за незабавен отговор в рамките на оперативната зона, установеното ниво на приемлив риск. Тези указания се изпращат към командванията на сухопътния, военновъздушния, военноморския компонент и силите

за специални операции. Щабовете на компонентни командвания идентифицират, наблюдават и следят целите и предават информация за тези цели, които считат за възможни цели за незабавен отговор към Щаба на Съвместните оперативни сили.

Групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка развърща **Център за координиране на съвместната огневата поддръжка**. Създава се в щабовете на многонационалните съвместни оперативни сили и сухопътния компонент и отговаря за планирането на съвместната огнева поддръжка в помощ на командващия на Съвместните оперативни сили и на компонентните командири.

Офицери за връзка от оперативните групи на компонентните командвания се изпращат в Щаба на Съвместните оперативни сили и вземат активно участие в органите, сформиращите се групи в процеса на планиране на съвместните операции, в това число и в групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка, като дават експертни мнения за най-целесъобразното използване на огневите и ударни средства, включени в състава на участващите компоненти. Офицери за връзка се осигуряват от сухопътния, военноморския, военновъздушния компонент и силите за специални операции, които освен участието в процеса на планиране, обикновено се свързват със Съвместния оперативен център за осигуряване на необходимата координация на бойното пространство.

Офицери за връзка от оперативните групи на старшите щабове се изпращат от съответните дирекции на старшият щаб (на стратегическото ниво) с основна задача да подпомогнат органите за планиране на съвместните операции в Щаба на Съвместните оперативни сили чрез свеждане на необходимата информация за осигуряване на планомерност в процеса на планиране и осъществяване на оперативен контрол, отнасящ се до това, дали правилно са разбрани намерението, стратегическите цели и ефекти, определени от стратегическия командващ.

За да може процесът на планиране на съвместната огнева поддръжка в Съвместните оперативни сили да протича непрекъснато, необходимо е тясно взаимодействие със създадените групи като съставна част от основните органи, извършващи планирането на съвместните операции с групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка, за да се анализират проблемите и да се предлагат целесъобразни решения на командващия на Съвместните оперативни сили. Такива групи могат да бъдат:

- група за определяне на ефектите на операцията;
- група за оценка на бойните загуби.

Групата за определяне на ефектите в операциите на Съвместните оперативни сили се развърща от отдел „Управление на съвместните ефекти“ в групата за оперативно планиране на съвместните операции и

има за задача да определи и предложи на началника на групата за оперативно планиране на съвместните операции оперативните ефекти, които трябва да се постигнат в съвместената зона общо за операцията, ефектите по всяка фаза на операцията и да синхронизира ефектите от тях. В нейната работа могат да участват и офицерите за връзка от компонентните командвания на Съвместните оперативни сили с цел своевременно координиране на усилията на съвместната огнева поддръжка. Резултатите от работата на подгрупата са основа на работата на групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка при разпределението на силите и средствата за съвместна огнева поддръжка общо за операцията, при последователността от изпълнение на оперативни и оперативно–тактически задачи на МСОС и при определянето на оперативните способности за реализиране на ефектите в поддръжка на поставените цели от командващия на Съвместните оперативни сили.

Група за оценка на бойните загуби се развърща от отдел „Съвместна оценка“ като подгрупа на *Съвместната координационна група за целеобразуване и целеразпределение* и има за задача да оцени бойните загуби, като извърши сравняване на действително направеното срещу целта с това, какво планиращите са очаквали да бъде направено по време на процеса на планиране за поразяването на целта.

В компонентните командвания се развърщат и сформират идентични органи за планиране на операциите и огнева поддръжка както в щаба на МСОС.

За планиране и координиране на огневата поддръжка в сухопътния компонент се развърща *подгрупа за планиране и координиране на огневата поддръжка*, която в различните фази на планирането и изпълнението на огневата поддръжка може да включва и развърне следните секции и групи:

- секция „Планиране“;
- секция „Операции“;
- секция „Целеобразуване, целеразпределение и целеуказване“;
- подгрупа за преглед на списъка с потенциалните цели;
- подгрупа за определянето на цели за незабавен отговор;
- офицери за връзка от щаба на съвместните оперативни сили;
- офицери за връзка от маневрените формирования;
- център за координиране на огневата поддръжка;
- елемент на огневата поддръжка.

Отговорностите на секциите „Планиране“, „Операции“, „Целеобразуване, целеразпределение и целеуказване“ на подгрупата за планиране и координиране на огневата поддръжка и центъра за координиране на огневата поддръжка в сухопътния компонент са идентични с развърщащите от групата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка в Щаба на Съвместните оперативни сили.

Подгрупата за преглед на списъка с потенциалните цели за поразяване в системата на огневата поддръжка се развърща от подгрупата за планиране и координиране на огнева поддръжка в сухопътния компонент и съответно от авиационния и морски оперативен център на военновъздушния и военноморски компонент. Тази подгрупа има предназначение да направи преглед на предложените цели; да се увери, че са предложените цели са правилни, и че не се нарушава нито списъкът на забранените за поразяване цели, нито списъкът на целите, ограничени за поразяване.

Подгрупата за определянето на цели за незабавен отговор се сформира със задачата да координира изпълнението на процеса на целеобразуване и целеразпределение за цели за незабавен отговор в съответствие с указанията по планирането на командващия Съвместните оперативни сили, правилата за поведение и правните основания за тяхното поразяване. Щабовете на компонентни командвания идентифицират, наблюдават и следят целите и предават информация за тези цели, които считат за възможни цели за незабавен отговор към Щаба на Съвместните оперативни сили.

За планирането на огъня на артилерийските формирования от състава на сухопътния компонент може да се развърне **елемент на огнева поддръжка**, който отговаря за планиране огъня на артилерията, влизаща в състава на сухопътния компонент. Елементът на огневата поддръжка осъществява взаимоотношения както с длъжностните лица от Щаба на Съвместните оперативни сили, така и с другите компонентни командвания. Освен това осигурява съгласуване и координиране на действията със структурите за разузнаване, наблюдение и определяне местоположението на целите с цел осигуряване на възможност за предоставяне на подробна, навременна и точна разузнавателна информация.

Планирането и координирането на огнева поддръжка във военновъздушния компонент се извършва от авиационния оперативен център, а във военноморския компонент от морския оперативен център. Авиационният оперативен център развърща задължително подгрупа за определяне на целите за незабавен отговор, тъй като обикновено той ще бъде основният компонент, назначен от командващия Съвместните оперативни сили за поразяването на тези цели.

По отношение на съвместната огнева поддръжка компонент специални сили държи тясно взаимодействие с останалите компоненти и Щаба на МСОС, като изпраща свои представители в органите за планиране и координиране на огневата поддръжка в Щаба на Съвместните оперативни сили, другите компонентни командвания и в маневрените формирования при изпълнение на съвместни задачи.

При планиране и координиране на огневата поддръжка в компонентните командвания командващият Съвместните оперативни сили може да изисква създаването на *придадена секция по целеобразуване и целеразпределение*.

Придадената секция по целеобразуване и целеразпределение се намира под оперативен контрол на командващия Съвместните оперативни сили и отговаря за съгласуване на усилията по целеобразуване, целеразпределение и поразяване на цели за незабавен отговор, когато възникват противоречия между два компонента за взаимна поддръжка. При създаване на такава ситуация представител на секцията отива в щаба на компонента, от който се иска поддръжка на друг компонент, и разрешава противоречията във взаимен интерес на двата компонента и на операцията като цяло. В този случай секцията установява контакти с щабовете на двата компонента, със съвместната група за целеобразуване и целеразпределение и групата за планиране и координиране на съвместната огневата поддръжка на съвместни оперативни сили и ръководи процеса на целеобразуване и целеразпределение в интерес на исканата поддръжка от компонента.

Отговорностите и взаимоотношенията между предложените органи и групи, планиращи съвместните операции и в частност съвместната огнева поддръжка, следва да осигуряват планомерна работа на всяка група, доколкото тя зависи от дейността на друга група. Работата трябва да е в дългосрочен план, който да осигурява необходимата информация за определяне на приоритетите по разузнаване на целите, номериране на целите по степен на важност и съгласуване на усилията на компонентите в съвместната зона на операцията.

Списък на използваните литературни източници

1. Гюргаков, И. Съвместна огнева поддръжка. ВА “Г. С. Раковски”, 2009.
2. Гюргаков, И. Нов поглед към системата за поразяване на противника в операцията на съвместни оперативни сили. Военен журнал, кн. 5, 2009
3. AJP - 3.9.2 LAND TARGETING
4. COMPREHENSIVE OPERATIONS PLANNING DIRECTIVE. COPD INTERIM V1.0. 17 DECEMBER 2010
5. Guidelines for Operational Planning, Revision 1, 2005.
6. Joint Publication 3-90 “Joint fire support” 13 November 2006.
7. JWP 0-01.1.
8. Joint Publication 3-60 “Joint Targeting” 13 април 2007.
9. MC 133/3 (NATOs Operational Planning System).

ПРАЗНИК

11 МАРТ – ПРАЗНИК НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

Негово преосвещенство Главиницкия епископ Йоан отслужва панихида за загиналите артилеристи от Пети артилерийски полк във войните за национално обединение

Тази година Празникът на Българската артилерия 11 март беше отбелязан тържествено в Шуменския гарнизон. Началото бе поставено с военна церемония пред паметника-чешма на загиналите офицери и войници от пети артилерийски полк в Шумен. Главиницкият епископ Йоан, архиерейският наместник в Шуменска духовна околия отец Димитър в съслужение със свещенослужители от храм „Св. Трисветители“ отслужиха панихида за загиналите артилеристи във войните за национално обединение. Епископ Йоан прочете поздравление към офицерите, курсантите и войниците, изпратено от Варненския и Великопреславски митрополит Кирил. Венци и цветя бяха поднесени от областния управител на Шумен г-н Димитър Александров, от народни представители от Шуменски изборителен район, от Съюза на ветераните от войните, Съюза на офицерите и сержантите от запаса и резерва и други родолюбиви и патриотични организации.

Курсанти артилериисти пред паметника-чеима на загиналите артилериисти от Пети артилерийски полк

В парка на Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ пред така наречения Артилерийски вал се извърши възстановка под наслов „Оръдията оживяват“, която имаха възможност да наблюдават курсантите артилериисти, офицери от кадъра и резерва и граждани на Шумен. Във възстановката участваха членове на Национално дружество „Традиция“ – клон Шумен. Те в хронологичен ред пресъздадоха живи картини от Априлското въстание до Втората световна война, като акцентът бе използването на артилерийските системи в тях. Водец на възстановката бе полк. о.р. Мишо Йорданов, преподавател по военна история във Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“. Тези ретроспективни демонстрации на историческото развитие на артилерията се превърнаха в традиция при отбелязването на Празника в Шумен.

Представители на Национално дружество „Традиция“ - клон Шумен показват възстановката „Оръдията оживяват“

*Представител на родолюбивия комитет „Крум Страшний”
в ролята на Боримечката*

Родолюбивият комитет „Крум Страшний” представи пред входа на Военен клуб - Шумен жива картина „Черешовата артилерия”, която предизвика едновременно чувства на национална гордост, самочувствие и умиление към нашите предци у всички присъстващи.

По-нататък проявите продължиха с тържествено събрание и концерт в приемния салон на Военен клуб - Шумен. Пред събралите се във военния клуб слово произнесе деканът на Факултет „Артилерия, ПВО и КИС” към Национален военен университет „Васил Левски” полковник доцент Нелко Ненов. Той откри най-важните моменти в бойното използване на артилерията при превземането на Одринската крепост и новите способности и методи, които прилага нашата артилерия, от която се учат всички водещи армии по света и успешно използват по-късно по време на Първата световна война. Пред събралите се във Военния клуб военнослужещи и граждани бе прожектиран филм „Бойно използване на артилерията в Балканската война”.

По същото време в Плевен в чест на Празника плевенското Сдружение „Артилерия - ген. Владимир Вазов” на специална церемония във Военен клуб – Плевен, за пета поредна година раздаде годишните си награди. Тържеството откриха с кратка фолклорна програма децата от седмична детска градина № 11 „Теменуга”. И тази година голямата награда бе отредена за най-добрия курсант артилерист.

„Днес, както никога, въпросът за лидерите и лидерството стои така болезнено и необходимо пред обществото и нас, особено в условията на криза” - започна словото си при представянето на приза и носителя му председателят на Сдружението о.р. подп. Радослав Георгиев. Тазгодишният лидер на специалността „Полева артилерия” е старши сержант курсант от Факултет „Артилерия, ПВО и КИС” в град Шумен Георги

Христов Темелков. Той получи освен грамота и макет на родоначалника на българската артилерия - черешовото топче.

А
П

Председателят на сдружение „Артилерия – генерал Владимир Вазов” о.р. подп. Радослав Георгиев връчва наградата „Лидер на специалност „Полева артилерия” на курсант старши сержант Георги Темелков

Лидерът се определя от командирите от Курсантска батарея, от преподавателите в обучаващата катедра “Организация и управление на тактическите подразделения от полевата артилерия“ и от колегите курсанти. Естествено е изискванията на всички да са големи.

Награденият за 2012 година старши сержант курсант Георги Христов Темелков е от с. Балдево, област Благоевград. В четвърти курс е.

Наистина е много добър пример за колегите си със своето трудолюбие и ученолюбие, с изпълнителността и съобразителността си, с доброто си възпитание.

А от устата на един командир най-точната и по мъжки окуражаваща оценка е: „на него може да се разчита“ – качество, ценно само по себе си, но особено ценено във военната професия. Сигурно за това е избран и за заместник-командир на взвод – задължение, което не се поверява на всеки.

И за преподавателите е удоволствие да работят с мислещ и мотивиран за успешна реализация млад човек – еднакво активен и в спортни състезания – от които е получил много грамоти и медали, и в научни конференции; като член на Курсантско-студентския съвет и на Общото събрание в Националния военен университет „Васил Левски“.

Тази станала вече традиция награда на Сдружението е мостът, който ветераните артилеристи прокарват към младите си следовници, за вещавайки им своя самоотвержен патриотизъм и своята отдаденост на професията.

А
П

Срещнахме се с получилия приза „Лидер на специалност „Полева артилерия” за 2012 г.

АП: Старши сержант курсант Темелков, поздравления за специалната награда, която получихте от Сдружение „Артилерия - ген. Владимир Вазов”!

– Благодаря сърдечно! Но тази награда дължа на моите командири, на преподавателите, както и на ръководството на Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ в гр. Шумен. Благодарен съм им, че ми помогнаха да се изградя като личност и развиха в мен чувство на дълг и отговорност като бъдещ офицер.

АП: Нещо промени ли тя в нагласата Ви в личен план?

– Оказа се, че е хубаво да те оценят и наградят, но и безспорно е много задължаващо – като че ли всички погледи са вперени в теб и очакват още повече. Смятам да продължа да уча и да се усъвършенствам, за да не разочаровам другите, а и себе си.

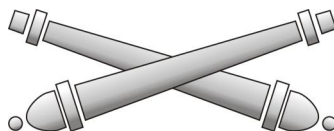
АП: Кой беше най-запомнящият се коментар, който чухте по повод наградата?

– Не мога да отлича някой конкретен коментар. Всички се радват за успеха ми, надпреварват се да ме поздравят.

АП: Удовлетворява ли Ви обучението във Факултета по избраната специалност?

– Да, удовлетворен съм от системата за обучение по специалност „Полева артилерия“. За мен тя е изпълнена с много предизвикателства и те провокира да подходиш отговорно към решаването им. А всяка малка победа те мотивира да вървиш напред и нагоре към професионално израстване. Доволен съм от избора си на специалност и искам да стана добър в тази сфера.

Бих искал да поздравя по случай Празника на славната Българска артилерия всички артилериисти и да им пожелаая здраве и успешно професионално развитие. Честит празник!

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

Генерал-майор Кирил Тодоров Стоименов - изявен началник на ВНВАУ „Г. Димитров“ - гр. Шумен

Полковник о.з. Александър Петев

Александър Йорданов Петев е роден на 12.04.1927 г. в с. Злокучен /днес Ивански/, област Шумен. Основното си образование завършва в родното си село, а средното в Мъжката гимназия „Васил Друев“ в гр. Шумен.

През 1947 г. активно се включва в Младежкото бригадирско движение, като шест месеца работи на строящата се жп линия „Перник- Волюяк“, на тунел №3, и два месеца в интернационалната младежка строителна бригада „Георги Димитров“ на строящата се жп линия „Шамац-Сараево“ - Югославия, заедно с поета, тогава студент - Павел Матев.

През 1948 г. завършва Народна школа за запасни офицери (НШЗО) „Христо Ботев“ - Княжево, където служи заедно с Николай Гяуров в моторната армейска батарея, след което постъпва като юнкер в НВУ „Васил Левски“ - София.

След завършване на пълния курс на Висше народно военно артилерийско училище (ВНВАУ) „Георги Димитров“ - София, произведен в първо офицерско звание - лейтенант, е оставен за кадър в училището и назначен за командир на курсантски взвод, а след една година - за командир на курсантска артилерийска батарея, където служи осем години.

През 1963 г. полковник Петев завършва пълния курс на Военна академия „Георги С. Раковски“ – София, и е назначен за преподавател в катедра „Артилерийска стрелба“ във ВНВАУ „Георги Димитров“ - гр. Шумен.

Излиза в пенсия - заслужен отход, през 1977 г. Има двама синове - полковник доцент д-р Йордан Петев - д.м., и комодор Митко Петев - командир на Военноморска база - Бургас.

Хобито му е рисуване, още от ученическите години. Активно се включва в работата на Съюза на офицерите и сержантите от запаса и резерва (СОСЗР) - Варна, като председател и заместник-председател на Съюза във Варна.

Началниците на ВНВАУ „Г. Димитров“ - Шумен, бяха хора с висок морал и чувство за дълг и отговорност и като истински последователи на Г. Димитров, служиха честно и самоотвержено на българския народ и Отечеството. От тях ген. Нешев, ген. Ангелов, ген. Стоименов оставиха светла диря в развитието на военното училище. Те бяха изявени началници - отговорни учители и възпитатели на подчинените си и много добри педагози и психолози.

Особено със своя стил и метод на работа се открояваше ген. Стоименов. Целият му съзнателен живот, повече от 30 години, премина в

училището. То за него беше втори дом, семейство, храм, негова щастлива съдба. А и природата е била щедра към него - дала му е и своята енергия, и своята мъдрост. Той като че ли е дошъл на този свят да остави себе си, да вдвоява ред и дисциплина, да дава личен пример на човешко достойнство и военна гордост.

Генерал Стоименов е военачалник - широко скроен, с мащабно мислене и принципна позиция. Той бе една изключително борбена личност, смела и справедлива, когато трябваше да защити истината. Силните му очи и характер вдъхваха увереност и надежда, че никога няма да те предаде или изложи в трудни моменти. Защото той имаше собствена кауза и високо чувство за дълг. Беше истински боец и почти винаги сам се бореше за правотата на своята идея. Обичаше до болка България и това личеше във всяка негова мисъл и жест. Общуваше непринудено с хората, защото ги обичаше, страдеше заедно с тях и правеше всичко възможно по силите си, за да им помогне. Направеното от ген. Стоименов в училището - сграден фонд, кабинети и полигони - имаше силата на една цяла вселена от идеи, подплатени от дълбоки човешки страсти, неподправеност на стореното.

Решителен и понякога суров към опонентите си, той никога не си позволява да нагруби или обиди някого за несправедливата му кауза или оценка. Умееше да уважава, да търси положителното зрънце, дори в най-лютите си противници на една или друга теза и идея. Силен по душа, той знаеше своето място и никога не позволи то да бъде накърнено или изложено на показ. Той най-добре познаваше и обичаше Военното училище, затова и то намери достойно място в неговия живот. Милееше за него, познаваше го като грижлив стопанин, то бе за него източник на вдъхновение и радост.

Генерал Стоименов беше доказателство, показваше щастието да си човек - изява на Бога и неговата воля. Акуратен до съвършенство във всичко, етичен до благородство, безкрайно чужд на завист и злоба. Открояваше се с чистотата на характера си и безкрайната си любов към хората, с умението си да вниква дълбоко в тяхната душевност и проблеми. Имаше осанка на пълководец, характер на военен стратег, ум на учен, отношение към живота - на философ. Емоционален, с висок полет на мисълта, той хармонично съчетаваше в себе си амбиция, труд и стремеж за духовно богатство и морална чистота.

Във ВНАУ „Г. Димитров“ - Шумен, в знанията си ген. Стоименов беше школа, легенда, явление и своеобразна енциклопедия на военните науки. Неговите пътеки в училището бяха пътеки на честта, на войнска гордост и човешко достойнство. За него човекът е Храм на достойнството, нравствеността, красотата и чистата воля.

В училището ген. Стоименов с достойнство извървя своята голгота, не измени на себе си, нито на приятелите си, нито на идеала си, нито на

своя Бог. Щастливи сме, че имахме привилегията, дадена от провидението, да живеем и работим години наред заедно и много близо до него.

Поколенията ще го запомнят с неговия творчески огън, с неговата пречистваща сила, с неговия стремеж към съвършенството - за вселяване на духовното богатство у хората.

Животът на ген. Стоименов е един недописан роман, изпълнен с емоционално напрежение, с високи човешки пориви и ценности, с християнско благородство.

Накрая трябва с дълбоко чувство на признателност, обич и уважение да се преклоним пред стореното и полученото от ген. Стоименов, за грижите му към нас, за обогатяването на нашите хуманни стойности в живота.

УЧАСТИЕ НА ВИСШЕТО НАРОДНО ВОЕННО АРТИЛЕРИЙСКО УЧИЛИЩЕ В ШУМЕН ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА АВТОМАТИЗИРАНА СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОГЪНЯ НА АРТИЛЕРИЯТА

о.з. полк. доц. д-р Джорж Савов

Ще разкажа как станахме участници в създаването на Автоматизираната система за управление огъня на артилерията (АСУОА). Ще се помъча да покажа (разкрия) някои скрити механизми, движещи целия този процес на създаване на едно или друго нещо. Защото точно той се захранва, както ще видите, от „неслучайните случайности“, както аз ги наричам.

Веднъж, както обикновено, бях тръгнал „по просии“ из министерствата. В Министерството на промишлеността (там началникът на отдел „Военен“ беше мой помощник-командир на взвод от Военното училище) случайно се видяхме с генерал-лейтенант Василев - бившия заместник-началник на Училището по противовъздушната отбрана (ПВО). С него се познавахме много добре. Той проведе войсковия си стаж (випускник на Артилерийска ракетнотехническа академия (АРТА) – град Харков в Съветския съюз) в Марино поле, когато аз бях там курсист (първия курс зенитноракетни войски (ЗРВ) заедно с цялото командване на ЗРВ през 1960 година). Там той изнесе курс лекции по теория на полета. На следващата година аз постъпих в АРТА - Харков, която той беше завърши предната година. След това като заместник-министър на промишлеността много ми помагаше в експерименталната част на ди-

А
П

сертацията ми и може да се каже, че беше в течение на това, с което се занимавах. Поздравихме се, бяхме се разминали и той ме извика. Каза ми: „Савов, аз щях да те търся. Ела с мен.“ Влязохме в неговия кабинет. Запитах какъв е поводът.

„Виждаш ли, създава се конфликтна ситуация. Ние сме изнесли артилерийски системи „Гвоздика“- не уточни къде. - В договора е записано, че дивизионите трябва да бъдат окомплектовани с автоматизирана система за управление. – (Тоест, това са няколко дивизиона, говори в множествено число. Така и не разбрах колко са, пък не ми и трябваше. Не беше прието да се пита). - Ти ще можеш ли да се заемеш с тази работа?“.

„Другарю генерал, нали не сте забравили в коя област работя. Аз със земна артилерия не съм се занимавал, единствено преподавам им някаква „мижава автоматика“. Има хора от нашата катедра, които се занимават с подобни проблеми. Например м-р инж. Станев - неговата дисертация е в тази област - по математическото осигуряване на подготовката на данните за стрелба, разработи изчислителни устройства за нуждите на артилерията. Той е по-подходящ“. Отговори ми: „Знаем, всичко знаем, но той от старшина школьник е станал офицер. Няма да може да се справи със земните артилериисти, те ще го изядат и ще наложат собствените си виждания (цитирам дословно), а те не стигнаха до никъде. Генерал Нешев беше събрал един колектив и за две години нищо не направиха. С тази работа трябва да се земе човек, който, ако не е разработвал, то поне е виждал автоматизирана система за управление (АСУ). Ти си ръководил разработката на клас за автоматизиран тестов контрол и там е внедрена локална мрежа. Награждавани сте по линия на Техническо и научно творчество на младежта (ТНТМ), показвали сте такава мрежа на прегледа на ТНТМ в Москва. Обвързвали сте работните места с крайно изчислително устройство. А в АСУ най-главното, най-трудното е изчислителната радиомрежа, която трябва да обвърже всички звена. Тука е много по-мощно, отколкото това, което сте правили преди, но все пак имате нещо зад гърба си“. Направи ми впечатление неговата информираност за мои минали разработки от преди 7–8 години.

„Другарю генерал, нали си представяте сложността на разработката, това не е да направиш програма за един компютър“ - отговорих му аз.

„Знам, всичко знам. Вие в Училището имате различни специалисти и най-добре ще създадете работещ колектив. Затова разговарям с теб. Вие няма да сте сами, вас ще ви подкрепя цялата страна.“

„Другарю генерал, аз съм участвал при разработване на две локални изчислителни мрежи. Едната беше автоматизиран клас за тестов контрол с много терминални устройства, свързани към един компютър, и друга - свързване на нашия изчислителен център с Щаба на Учили-

щето, но това по никакъв начин не може да се сравнява с онова, което сега трябва да се направи. Не мога да поема такъв ангажимент. Трябва да се консултирам с колеги, да обмислим реализацията и до една седмица ще отговоря.“

„Когато се консултираш, не разпространявай много. Темата е поверителна - отвърна той.“ С това се разделихме.

Курсантите, на които можех да разчитам, бяха трима. Те работеха по ТНТМ при мен. Знаех както интелектуалните им възможности, така и практическите им умения. Още от първи курс те попаднах при мен: курсант Базергянов в първи курс, първи семестър беше нанизал две двойки и искаше да се откомандирова. Тогава ми го доведе подп. Вълчев, командир на курсантския дивизион. Показах на Базергянов възможностите и перспективите да се развие като специалист в армията. Сдаде поправките, завърши като отличник - работохолик. Накрая преподавателите не го изпитваха. Той беше толкова напред с материала, че го освобождаваха от изпити, а той оставаше да работи в лабораторията.

Впоследствие л-т Базергянов благодарение на интелектуалните си възможности и условията, които му бях създал и осигурил за консултации извън Училището, беше стигнал равнище, съизмеримо с най-добрите специалисти в областта за зенитноракетни войски в страната. Другият човек беше курсант старшина Феликс Иванов, от същата специалност, носител на Комсомолска Димитровска награда за постижения в учебния процес и техническото творчество, дипломант. Той дойде сам при мен още от първи курс. Тих и спокоен. Завършил електро-техникум в Михайловград (днес Монтана), с много добри умения. И него не го изпитваха, през освободените дни стоеше постоянно в лабораторията. Дипломната му работа беше на тема „Локална изчислителна мрежа“, реализира се в катедра „Артилерийска стрелба“. Третият бе старшина курсант Иван Крумов Михайлов, специалност радиотехнически войски (РТВ) – дипломант, също с много висок интелект, с математически заложби, участвал е в отбора на Училището по математика, влечеше го формализирането и алгоритмизирането на процесите. С него сме изнесли доклад на научна сесия, който е влязъл в дисертацията ми. Основно се консултирах с л-т Базергянов, понеже на този етап той имаше интегрални познания. Като му описах задачата, като му казах, че можем да разчитаме на всякаква помощ, той подскочи от радост. Непрекъснато вървеше след мен, да не взема да се откажа. Отдавна чакаше да се пробва с нещо сериозно, да се реализира в практиката. Веднага отсече - *вземаме я*. Само че той имаше една слабост - много бързо губеше интерес към това, което е постигнал. След като преодолее някаква височина, той веднага вдига летвата и, разбира се, започва да я събаря. След време преодолява новата височина и веднага отново вдига летвата и отново започва да я събаря и т.. И въпреки че при него летвата беше

А
П

най-високо вдигната, сериозен недостатък бяха и най-многого събаряния. Както се опасявах още тогава, мисля, това стана причина по средата на темата АСУОА да се разделим.

След още един ден събрах хората, с които работех. По моя преценка за тези 5 години в Училището те бяха станали специалисти от много висока класа, съизмерими с най-добрите специалисти в Института за техническа кибернетика и роботика (ИТКР) на БАН и Централния институт за изчислителна техника (ЦИИТ). Другите курсанти си караха отпуските, а тези отиваха на специализации, които им бях уредил в научни институти – оценките за тях ги получавах от там. След това се оказа, че не съм се излъгал. Тези тримата правеха такива неща, че побъркваха много хора от ЦИИТ и БАН. Впоследствие ние стигаме дори до бъркане в операционните системи на компютрите. Тази работа може да се сравни с работата на неврохирург. Един байт да не го отрежеш където трябва и всичко отива по дяволите. Направиш ли го – получаващ, както е модерно сега да се казва, клонинг. И тях запознах с проблема. Нахвърлихме примерната схема на АСУ. Всички бяха специалисти от висока класа по микропроцесори. С мрежи се занимаваше Феликс Иванов, с математическо осигуряване на предаване на данни се занимаваше Михайлов (единственият курсант, с когото имам публикация във връзка с дисертацията ми). Мислихме още два дни, предимно как ще се организира работата, кое от къде ще вземем, на каква помощ отвън можем да разчитаме. Началникът на Училището не го запознах. Нашите отношения с генерал Боримечков все още бяха, ако не конфликтни, то поне силно служебни. Той все още не ми вярваше и ме гледеше подозрително какво може да му сервирам. И е бил прав, защото аз му сервирах АСУОА.

Уговорих си среща с генерал Василев. Отидох в уговореното време. Казах му, че съм съгласен да поема задачата, респективно, ако се постави за изпълнение на Училището при определени условия. Отговори ми: „Добре, ще си кажеш условията на друго място“. Нищо повече не говорихме. Отидохме в една чакалня и разбрах, че отиваме при Огнян Дойнов. Смутих се. Той започна да ме успокоява, каза ми да не се притеснявам, че е специалист, не е администратор. С него се водят професионални разговори. Да се концентрирам и да изложа спокойно исканията си. Да се изразявам кратко, без обяснения. В краен случай обосновки.

Влязохме и генерал Василев ме представи - научни степени, звания, длъжност заместник-началник на Училището по научната част, което не бе съвсем вярно, бях началник на Научния отдел, и каза, че ме познава лично.

Огнян Дойнов започна да обяснява: Изнесли сме за Либия „ен“ на брой артилерийски дивизиона 2С-1 „Гвоздика“, които трябваше да бъ-

дат с АСУ. Разчитахме на Съветския съюз, там обаче нещата нещо не вървят. Сроковете за доставка изтичат. Ако до 2 години не ги доставим, ще търпим санкции. Искам си „зеленките“ (цитирам дословно.) Шестстотин и повече милиона долара (това тогава беше 30 или 80 милиона). Ние се специализираме в производство на самоходни гаубици в Червен бряг, ето - строим завод в Радомир. Не можем да си го позволим да се провалим. Разбрахте ли задачата?

Отговорът ни беше да. „Може те ли да я изпълните? Сроктът е много кратък – две години.“ „Може, ако не се изпълняват в пълен обем изискванията за проектиране и изработване на лабораторния, опитния и промишления образец и всичко да се съчетае в едно. Да се изключи т.нар. *волокита*.“ „Добре, и аз така мисля. Друго?“ „Искам да мога да привличам за срока на изпълнение на задачата всеки специалист, който считам, че ще е полезен, независимо от това дали е гражданско лице, или военнослужещ и семейно хората да бъдат осигурени, за да работят, без да се разсейват със семейни проблеми.“ „Добре, друго?“ „Някаква валута, за да си закупуваме елементна база и измервателни прибори.“ „Василев, обърна се Дойнов, разпореди се на „Кинтекс“ да ги обслужва. Всичко, каквото поискат във връзка със системата, да им го доставят, като бърза поръчка.“

Запитах с кои организации ще сътрудничим. Ние имахме определени контакти, имах предвид ИТКР - БАН. Те бяха разработили прототипа на „Правец 82“, разработваха специализирани микропроцесорни устройства. Силно разчитах на тях. Отговори ми: „Организациите са определени и те вече са започнали работа по подвижната база - „Бета“ Червен бряг, Обединените заводи за запаметяващи устройства (ОЗЗУ) Пловдив - те разработват полевата автоматизирана система за управление на войските (ПАСУВ), ще се използва техният опит, ЦИИТ имат специален сектор, който работи за отбранителната промишленост.“ „Разбрах. Ще направим всичко възможно да изпълним задачата.“ „Знам, вашето училище е на водещо място в радиоелектрониката и компютърната техника. Разчитаме на вас. От ОЗЗУ Пловдив ще дойдат с предложение да сключите договор като съизпълнител по програмната част на самоходните артилерийски системи (не бях ги виждал, не бях ги чувал, естествено, секретни разработки ПАСУВ). На началника на Училището ще му подскажем за отговорността на задачата.“ Извади бутилка водка и три чаши. Наля по малко водка и се чукнахме символично за успешно начало и работата.

Разбрах, че тази система не се разработва за нашата армия. Когато излязохме, дойдоха при мен едни другари и ме накараха да подпиша декларация, че няма да разпространявам разговора по никакъв повод. Казах им, че имам допуск от най-висока степен. „Ако нямаше, нямаше да си тук, казаха ми те. - Сега подпиши!“

А
П

След това генерал Василев ме увери, че ще направи необходимото във връзка с моите изисквания. И ако срещна трудности, да се обърне към него. Вече имах опит. Подведе ме директорът на завод „Аналитик” - Михайловград с една апаратура, във връзка с разработването на апаратура „ДРЕЙФ” в Училището за нуждите на ЗРВ. Бях в завода и те едва ли не ме изгониха след като вече бяха поели ангажимент пред заместник-министъра (генерал Василев) да изработят устройствата, които бяха в тяхната производствена листа. Аз му се оплаках. Той се обади на директора и го накара заедно с мен да отидем при него в министерството, още същия ден. Това, което стана в неговия кабинет, не бях го виждал даже в армията. Ужас! Смачка го. Започнах да съжалявам, че се оплаках. Пусна го да си отива. Когато останахме сами, ми каза: „Савов, никога повече не влагай в апаратура със срок за изпълнение модули, които не са в серийно производство. Промислеността иска да пусне нещо ново, но много трудно го усвояват.“ Това го запомних за винаги. С това моята визита завърши. Неговото по-нататъшно участие в АСУОА някак си се прекъсна. Не зная защо, той имаше много други големи ангажименти в СССР във връзка с цялата наша отбранителна промишленост.

След около две седмици дойдоха представители на ОЗЗУ – Пловдив, и предложиха договор на Военното училище в Шумен. След кратко обсъждане с началника на Училището и специалисти от катедрите се взе решение да се поеме темата по линия на Научноизследователския сектор (НИС). След това със заобикалки му казах, че този въпрос е обсъждан и в други инстанции и трябва да бъдем много внимателни с формирането на колектива. Обяснявах му дълго какво трябва да представлява АСУОА, говорихме за информационни потоци и тяхното движение, за връзките между отделните звена в артилерийския дивизион и висшестоящите инстанции – такава връзка също трябваше да се осигури, за ролята на свързочните средства, за изчислителните устройства, за тяхното системно и потребителско програмно осигуряване. Няма да изреждам всичко, но му обясних според мен достатъчно пълно, за да разбере какво ни предстои да направим и най-важното - да разбере, че ще изпълняваме две задачи. Първата е разработване на действащ лабораторен модел на АСУОА (ние го направихме на ниво опитен образец – да съответства до голяма степен на военната нормала). Предполагам той до ден-днешен функционира във Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ заедно със съответното потребителско програмно осигуряване. Това са две различни задачи. Втората е разработване на лабораторен (опитен) образец на АСУОА, включваща три елемента: проектиране и изработване на специализиран компютър със служебно програмно осигуряване; оръдейни индикатори; регионална изчислителна радиомрежа,

покриваща минимум 5–8 км, с програмно осигуряване и създаване на потребителско програмно осигуряване за артилерийските задачи.

На него направо му хвъркна шапката, разбра къде сме се набутали. Изглежда, че е имал някакъв разговор някъде, защото бързо се съгласяваше, но и той като мен не споделяше нищо. Това остана недоизказано. Сега за първи път го разказвам по-подробно, минаха повече от 25 години. Степента на секретност отдавна е отпаднала, а за либийския дълг към България - странно съвпада със сумата, която аз чух от устата на Огнян Дойнов.

Предложих на началника на Училището при разработване на архитектурата (структурата) на АСУОА да се използват ограничен кръг специалисти от висок ранг, които могат да вземат решения на място както по движението на информационните потоци, програмното осигуряване, така и по апаратната част. Като разбра, че ще се наложи да се пипат правилата и наставленията за стрелба, той реагира много остро. След няколко дни се успокои. Аз вече бях обсъдил със специалистите при мен, които щяха да я изпълняват, как трябва да изглежда АСУОА.

Съображенията ми за участие на тесен кръг специалисти бяха, че ако се съберат много специалисти, всеки ще започне да показва колко много знае и ще защитава мнението си - ще стане една голяма говорилня.

След една седмица пристигна генерал Узунов, тогава началник на Щаба на Ракетните войски и артилерията на Българската армия. До обяд той провеждаше съвещания с мобилизационните формирования в Училището, след обяд работехме по АСУОА в лаборатория „Микропроцесорни системи”, разположена в района на 15-а катедра. Тя се оформи като лаборатория на Научноизследователския сектор (без особени санкции на командването на Училището, така я построихме, така си я присвоихме). Нека тези, които не знаят къде се е създала най-напред на книга АСУОА, го знаят. Катедра 21 няма нищо общо с тази лаборатория. Те имат друга лаборатория по микропроцесорни системи. Когато правихме демонстрации на генерал Цаню Бакалов, показвахме лабораторията на Научноизследователския сектор (НИС) в района на 15-а катедра.

През тази седмица се създаде архитектурата на АСУОА. В обсъждането и вземането на решения по АСУОА участваха генерал Узунов, генерал Боримечков и аз. Решенията, които аз предлагам на тези съвещания, ги обсъждах предимно с л-т Базергянов, участия при обсъждането с мен вземаха още с-на к-т Феликс Иванов и с-на к-т Михайлов. Това беше съставът, който предложи архитектурата (структурата) на АСУОА. Тя бе сравнително опростена: команден пункт (КП) – старши офицер на батарея (СОБ) – самоходна артилерийска установка (САУ); горещ резерв: командир на дивизион (КД), началник на щаба на дивизиона (НЩ), командир на батарея (КБ) са с идентични компютри като

А
П

този на СОБ. Получават координатите на целите, видовете огънове и т.н., при тях също се решава задачата, но не се предават и не се сверяват с решенията на другите компютри от мрежата. Беше предвидено всеки компютър преди да изчисли данните за стрелба да се самопровери: микропроцесори, памети, решаване на тестова задача. Ако се изпълни тестът, се преминава към решение на задачата. Определените данни за стрелба се съпоставят с ограничения, предварително заложили в компютъра, изключващи поражение на собствените войски. Ако откаже по някаква причина компютърът на СОБ, автоматично той се изключва и се включва на този на КБ, който изпълнява задачите като СОБ. След като нещата бяха изчистени, най-вече как ще защитим нашите войски от грешки, предизвикани от неточно определени координати на целите или грешки при тяхното въвеждане или предаване, грешки допускани при поставяне на данните от разчетите. При тази ситуация се стигна до извода, че може да се постави на по-широко обсъждане. Пристигна генерал Караджов, командващият Ракетните войски и артилерията на Българската армия, и генерал Узунов му докладва структурата (архитектурата) на АСУОА. Генерал Караджов зададе много въпроси, отговаряха генерал Узунов и генерал Боримечков. Мен ме запита доколко това е надеждно в процеса на работа. Казах му, че технически е възможно да се направи много надеждно. Той каза: „За възможно, е възможно, но вие ще можете ли да го направите?“ Отговорих, че се надявам с целия потенциал на страната да го постигнем. Той запита генерал Узунов и генерал Боримечков какво да правим, да рискуваме ли? И двамата отговориха утвърдително. Генерал-лейтенант Караджов се съгласи и с усмивка каза: „Да видим какво ще излезе от тази трънка“. След това говориха кога е съветът на Командването на Сухопътните войски (КСВ), където трябва да се докладва, след това кога е съветът на министъра и ще успеят ли да се подготвят и да го внесат. Мен повече не ме търсиха, не си спомням нещо да съм писал специално по този повод, освен това, което беше в процеса на обсъждането.

Друга характерна особеност на нашата АСУОА беше тази, че крайните устройства бяха оръдейни изчислители и оръдейни индикатори. В този случай индивидуалните поправки се въвеждаха от разчета и определяха от оръдейния изчислител, а данните за стрелба се показваха на оръдейните индикатори. Това го наричахме *разпределение на изчислителните мощности*, това веднъж намалява изискването към бързодействието на компютъра, след това облекчава мрежата за предаване на данните, а нашата не беше на ниво. Ние използвахме аналогови радиостанции за предаване на цифрова информация (архитрудно) и още нещо, което с никого не съм споделял тогава. То беше голямата тайна на нашата АСУОА, това предимство щеше да се използва само във военно време. Между другото, аз тогава вече разработвах този проблем. Сега

може да съм се изтървал да кажа нещо на някого, когато изпадна в „минорно“ настроение, или да питам тези, дето се мислят, че са разработили АСУОА в Училището, защо това така е направено, да не се определят индивидуалните поправки при компютъра на СОБ, а при оръдейния изчислител? Замислят се. Тогава официалната версия беше „колкото е възможно по-малко комуникации“. Тази идея аз я лансирах. Да, ама не. Имаше и още нещо.

При полигоните изпитания констатирахме, че разчетите допускат грешки при работа с оръдейния изчислител. Било то от смущение, или от недостатъчна натренираност, допускаха много грешки, когато въвеждаха данните. Бях силно уважаван от този факт - може ли да се разчита на срочно служещи. Веднъж в такова афектирано състояние събрах лейт. Михайлов, лейт. Ф. Иванов, н.с. инж. Юлиянов и н.с. Добринка Стойчева и обсъдихме може ли на базата на оръдейния изчислител да се направи батареен изчислител. Оказа се, че той е на една ръка разстояние. Бързо съставихме структурната схема, определихме минималния кръг от задачи, които трябва да решават, които вече бяха готови и казахме - *ще го правим*. Откъснах ги временно от основните им задачи, съгласувах го с генерал Боримечков, той възприе идеята като резервен вариант на АСУОА. Той също даде разрешение и работата започна. Първите трима го направиха като желязо и му поставиха служебното програмно осигуряване, н.с. Д. Стойчева му качи програмното осигуряване, което го имаше готово. Показахме го на изложба (за тази изложба го направихме). Направи силно впечатление със своите размери и възможности. Разбра се, че е перспективна разработка. След това привлякох към него капитан Досев и подполковник Динев, които доизпипаха програмното осигуряване и той стана действително нещо много хубаво. Затова го кръстихме „Перла“. То беше действително върха, перлата на нашата разработка, съвсем отделно, без санкция отгоре. Веднага се взе решение да се пусне в серийно производство. Локалните войни, които най-често възникваха, показаха, че големи артилерийски подразделения не се използват, понякога се стига до една цев, но дойде „перестройката“...

Другите АСУОА, които впоследствие се разработваха в България, бяха на базата на 16-битови персонални компютри (универсални), използващи програмни езици от високо ниво. С тях много лесно се разработва програмно осигуряване и се създава лабораторен модел. Те завършваха с оръдейни индикатори. При всички до сега разработени и произведени АСУОА индивидуалните поправки се въвеждат и изчисляват при компютъра на СОБ. Той ги изчислява за шестте САУ-та и след това ги предава към всяко САУ.

След като беше съставена в първо приближение архитектурата на АСУОА с най-важните елементи: КП – СОБ – оръдеен изчислител –

А
П

оръдейни индивидуални поправки и движението на информационните потоци, пристъпихме към изготвяне работен проект на АСУОА.

Тука вече артилеристите свириха първа цигулка. Трябваше ми човек, който е достатъчно компетентен, креативен, технически грамотен, с когото може да се обсъждат всякакви проблеми, който разбира или лесно ще разбере, че АСУОА не е само приложно програмно осигуряване, човек, с когото ще можем да оживим структурната схема на АСУОА. Спрях се на подп. инж. Иван Динев. Тогава той беше методист в Учебния отдел. Генерал Боримечков го утвърди. Както той, така и аз през деня се занимавахме с АСУОА, а вечер оставахме да си вършим служебната работа или обратното - съчетавахме ги. Когато работехме по системата нито веднъж не съм съжалявал, че съм се спрял на него. Работехме в прекрасен тандем. Аз никога съзнателно не съм обиждал или пренебрегвал подп. Динев в процеса на работа. На всички обсъждания той беше с нас и своята част винаги я е докладвал сам. Не че не можеше това да го направи генерал Боримечков или аз. Това бяха приказки на общо ниво, рядко се стигаше до професионални обсъждания. Такива се водеха при сдаване на етапите на АСУОА. Нещо повече, бяхме се разбрали артилеристите, които се привличат да работят по системата, да се определят от подп. Иван Динев, защото в крайна сметка той щеше да работи с тях. Той ги предлагаше, обсъждахме ги заедно, аз ги докладвах на началника на Училището. Привличахме ги в щаба, за да ни бъдат под ръка и да не се вадят от учебния процес. Началникът на Училището единствено много настояваше в колектива да се включи полк. доц. Димитър Йорданов, бил му съвипускник от школата, бил началник на катедра, кандидат на военните науки и т.н. Не го познавах добре, от тяхната катедра познавах и съм имал допирни точки с полк. Чернокожев и полк. Иванов. Казах на Динев, той скочи и каза: „Ако той дойде, аз се отказвам да участвам. С него не може да се работи, той ще създава непрекъснато проблеми, ще налага собственото си мнение”. За мен беше важно да се запази колективът и отстоявах тази теза като „опълченците на Шипка” пред генерал Боримечков. Откровено казано, аз нямах сериозни претенции ще бъде ли включен полк. Йорданов, или няма да е включен. Това, което ме интересуваше, бях го постигнал, архитектурата беше изградена. Все пак с Динев се разбирах много добре.

Веднъж след много години полк. Павлов ме срещна, липсваха утежняващи обстоятелства и ми казва: „Аз заради тебе се пропих, защото не ме привлече в разработката на темата. Моята дисертация беше на тази тема „Автоматизация на ...”. Всичките след това преписаха от мен, а за мен не се намери място в колектива. ” Казах му: „Павлов, действително твоето име нито веднъж не е попадало в полезрението ми, за да мога да те пренебрегна. Ти при мен поне веднъж дойде ли?”. „Смятах, че е под достойнството ми”, сподели той. Помислих си - си-

гурно не си ме вземал насериозно. В тази връзка сега си мисля, че някой не е имал интерес да го лансира поради различни причини. Да кажем, научни приоритети.

Лично аз не съм търсил някакво признание за приноса, който имам при изграждането на АСУОА, защото това не е моя военна специалност, защото моето научно развитие беше и е в друго научно направление, защото аз вече имах това, към което другите (участниците в разработката на АСУОА) се стремяха - научна степен и научни звания. Аз вече бях кандидат на техническите науки и доцент и мислех, че не е честно да предявявам аспирации към това, което на другите щеше да им свърши работа, а при мен щеше да бъде в раздел „други научни приноси”. Аз се реализирах в друго направление. През изминалите години бях направил толкова научни разработки, че за мен беше въпрос на време да ги оформя за докторантура и професура. През времето, когато се разработваше АСУОА, бях много зает и крадах от времето си, за да се занимавам с това, с което се бях занимавал по-рано, за да не излизам тотално от форма и да не ме забравят колегите от ЗРВ. Нещо повече, аз си затварях очите и се правех, че не виждам как има стремеж към научни приноси, които имат колективен характер - някои хора си ги приписват и ги използват при разработване на дисертации. След това друг си ги приписва от някой друг отчет и т.н. Но тогава всичко вървеше „на ура”. Аз не спрях нито един. Най-печалното е, че това ми беше функционално задължение. Аз оставих решението по казуса да вземе Научният съвет, където се провежда дадената защита. Защото при защитата се представят и материалите, в които са научните приноси. Но това реално са отчети по НИС. Всеки отчет се подписва от разработчиците, които никога не са по-малко от пет-шест. В тези случаи се прави декларация от участниците в групата, че посочените научни приноси принадлежат на лицето „X”, с което подписалите се участници се отказват от научните приноси в отчета в негова полза. Все едно те са нямали нищо общо с тази разработка. Пет или шест души не са се занимавали с научна работа, а са „носили вода“ на лицето „X”. Научният съвет, където се провежда защитата, е бил длъжен да изиска отчета по НИС да се придружава с такава декларация. И те са си затворили очите или не са знаели - което е малко вероятно, защото ставаха толкова скандали по този повод, разбиваха се научни колективи и т.н., че да се правиш, че не знаеш, е наивно до глупост. След това следва Висшата атестационна комисия (ВАК), където се проверява от докладващия как е преминала защитата в научния съвет и има ли нарушение на процедурите. Отново имаше мълчание. Аз съм бил член на ВАК, но не съм артилерист, не съм специалист по военните, а по техническите науки, там има хабилитирани лица по военните науки, които са членове на научния съвет по военните науки, където е преминала защитата, и някой от

А
П

А
П

тях (по закон Божи) ще представя тази дисертация пред ВАК има ли нарушения на процедурата. Какво? Аз да се „изцепя“ пред ВАК и да кажа: „Другари, тука има нарушение на процедурата от кандидата за научната степен, който е член от колектива, разработващ АСУОА, на която аз съм заместник-ръководител.“!

За тази разработка колективите бяха отдадени в министерска заповед или заповед на командващия Сухопътните войски, в която точно е изписано кой какви функции изпълнява. Генерал-полковник Тодоров, заместник-министър по въоръжението и техниката, назначи генерал-майор Боримечков за главен конструктор на разработката „Програмно осигуряване на АСУОА“ и каза пред всички: „Теб ще държа отговорен за програмното осигуряване. Ще отговаря началникът на Училището“. Генерал Боримечков определи своя заместник и ръководителите на групи, алгоритмисти, програмисти и други, които бяха отдадени в заповед.

От тази заповед следваше кой за какво отговаря и какви функционални задължения има при изпълнение на темата. Кой къде се подписва при представяне на отчетите по НИС и за какъв принос може да претендира. Представяте ли си да взема и да обясня (в НИС) кое как е, как се разпределят научните приноси и т.н. Това не беше бомба със закъснител – това означаваше да взривя колектива сега, веднага. Всеки иска да става кандидат на техническите или на военните науки и никой на никого няма да отстъпи научните приноси. Значи да се изпокарат, когато върви разработката. Не можех да си позволя да бъда принципен. Между другото, аз нещо казах (понеже бях длъжен) по този казус под сурдинка, но така, че да не му се обърне сериозно внимание, но и да не може да се твърди, че не съм го казал. Малко езуитски, но за мен тогава беше най-главното да запазя колектива такъв, какъвто е: сплотен, мотивиран, борбен, способен да решава сложни задачи, да не се съобразява с личните ограничения и възникналите трудности. Обстановката беше такава - всичко в името на изпълнението на задачата от държавно значение. За тази цел се създадоха условия за всеотдайна работа, решаваха се лични въпроси на участниците от всякакъв характер, включително и раздаване на апартаменти и на цивилни научни сътрудници, които още при назначаването със знанието на КСВ и МНО получаваха апартаменти. Такива са случаите с научен сътрудник Захари Ганев Захариев – тристаен апартамент в блок до 5-и полк веднага с назначаването му, взех го от Бургас; Добринка Замфирова Стойчева – двустаен апартамент в Тракийския квартал шест месеца след назначаването, след това следваха офицерите - всичките бяха удовлетворени с жилища.

Работното време за колектива бе с начало 8,30 ч., край почти всеки ден в 22 ч., много често неограничен, особено при комплексни и полеви изпитания. Ежемесечни командировки по 3-4 дни във водещите организации. Беше дива работа. Съществуваше особен патос, като през военно

време - „Всичко за фронта, всичко за победата!” Невъобразим вътрешен ентузиазъм. Беше впрегнат целият научен и производствен потенциал на нацията и промишлеността. Стопанско обединение (СО) „ИЗОТ”, ЦИИТ, БАН, СО „Електрон”, СО „Металхим” и ние от Училището, всичко свястно, знаещо и можещо. Представете си, всеки си работи на своя ресор и го изпълнява и всички чакат програмното осигуряване от нас. Каква отговорност падаше върху нас! Сега чувам различни интерпретации. Генерал Боримечков какво е направил? Какво е направил? - беше си сложил главата в торбата и ни осигури перфектни условия за изпълнение на задачата. Ако се бяхме издънили, най-напред той щеше да го отнесе. Или интерпретациите от някои самовлюбени всезнайковци за генерал Караджов, който утвърди архитектурата на АСУОА и я докладва на Съвета на министъра - „Той от артилерия не разбира, разбира от авджилък”. Ето това ме дразни и ще се постарая да напомня на всеки какви функции е изпълнявал. Някой ще запита, ти пък кой си? Предполагам са забравили, може да им е било много неприятно, но аз бях този, който ги привличаше и предлагаше за назначаване в НИС, който формираше колективите, който им приемаше работата и подписваше ведомостите с възнагражденията. Спомняте ли си какво беше НИС по това време? Пет души административен персонал: счетоводител - бившият главен счетоводител на ДЗИ (отказала за изпълнява разпореждания на директора, тъй като са представлявали финансови нарушения), прибрах я - такъв човек ми трябваше да ме пази от нарушения - Стоянка Павлова; касиер деловодител Пепа Дюлгерова, беше машинописка; снабдител Яким Русков, началник-склад Петър Димитров - беше печатар на „Ромайора”; машинописка (печатаха се много отчети, имахме между 19 и 24 теми по НИС всяка година) - Руска Петева. Научни сътрудници – математици програмисти и конструктори на щат в НИС – 8. Привлечените офицери, старшини школници и войници достигаха до 15–20 души, от тях 6 офицери, освободени от служебни задължения със заповед на командващия Сухопътни войски. Началникът на Училището също освобождаваше 3–4 офицери. Спомням си, че целият състав на НИС тогава достигаше 30–35 души (и по други теми, не беше само АСУОА), които ежедневно се явяваха на работа в НИС. Сами си изкарваха парите и успяхме да спестим в продължение на 7–8 години 12 000 000 лв. при заплата на командир на батальон 700 лв. Това е отделен разговор, когато ще разкажа как ги спестихме тези средства, защо спестявахме и как ги похарчиха, когато се пенсионирах. Общо взето имахме сериозен потенциал и не бяхме финансово ограничени.

Само че ние не можем да представим някакво хвърчащо програмно осигуряване. То трябва да бъде тествано на реална, работеща АСУОА. Тя трябваше да се конструира и да се изработи в НИС. Аз се занимавах

А
П

предимно с нея понеже тя беше възлово изискване. Има действащ лабораторен модел на АСУОА, ще има програмно осигуряване. Няма работещ модел на АСУОА, на който да се тестват програмите в динамика, няма да има работещо програмно осигуряване. Щеше да има някакво програмно осигуряване непроиграно, “непростреляно” и накрая щяхме да си късаме главите кой е виновен, че системата не върви. Тя е работеща и до ден-дневен, работи и е демонстрирана на всички равнища. На полето, в кабинета и т.н.

Така че, когато артилеристите демонстрират тази система, не трябва да забравят кой и как я проектира и изработи. Програмното осигуряване си е отделна работа. Ние, специалистите от ПВО, които работихме по АСУОА, нямаме претенции към приложното програмно осигуряване, освен в частта разработване архитектурата на системата, служебното програмно осигуряване на компютъра и служебното мрежово програмно осигуряване, което е най-главното (как се движат данните за целите и командите за изпълнение) и е съществен научен принос в артилерията, което в известна степен се negliжира. Само че без приетата архитектура, АСУОА не може да се направи. Затова смело заявявам - поради тази причина съветските специалисти не можаха на направят АСУОА. Мъчеха се да реализират изискванията на правилниците и наставленията. Това нещо не можеше да стане. Нас, които са ни обучавали да изграждаме и поддържаеме АСУ, ни повтаряха през ден: всяка автоматизация, повтаряща ръчния режим на работа, е обречена на неуспех. Трябва да се гони крайната цел. При ръчния режим на работа с разполагаемите средства за постигане на крайната цел се използват едни подходи, при автоматизацията, когато се разполага с други средства за обработка и съхранение на информацията, подходът трябва да бъде друг и ние го направихме. Затова идвах в Училището и маршали, и генерали да гледат АСУОА и да се чудят как сме я направили. Когато им я демонстрирахме, мислеха, „че им правим шоу”. Караха ни да сменяме позиции по тяхно указание; избираха се цели по тяхно указание. АСУОА беше точна, работи без грешка. Този лабораторен модел (опитен образец) е демонстриран на съветски специалисти на изложба в Минск. Друга завършена такава система нямаше.

Тази система изцяло беше обзела мен и колектива, който лично ръководех. Програмното осигуряване се ръководеше от генерал Боримечков, а се изпълняваше от подп. Динев, к-н Досев, м-р Димитров и привлечени срочно служещи. Не че аз не съм имал отношение към него, но то си беше техен ресор. Или пък подп. Динев не е имал отношение към апаратната част: средства за разузнаване и целеуказване, компютър, оръдеен изчислител и оръдейни индикатори, мрежа за управление. Напротив, вземаше дейно участие каква да бъде индикацията, каква да

бъде клавиатурата, как да се структурира програмното осигуряване, когато се качва на компютъра и т.н.

Тогава го нямаше това ние сме го направили, това вие сте го направили. Даже сега, ако поставим този въпрос, чувствате ли каква бомба се оформя. Затова по време на разработката се пазех от такива проблеми. Обаче тези, които предложихме архитектурата на АСУОА, конструирахме и изработихме прототипа на АСУОА – действащия до днес опитен образец/модел, останахме без дивиденди - забравени. Този образец е тръскан в МТЛБ по време на учения, работил е при всякакви климатични условия и сега работи в кабинета на катедра „Полева артилерия”. Показван и демонстриран на всички равнища, защото нямаше друго какво да се показва като работещ модел на АСУОА.

Всичко се движеше паралелно - не се спазват никакви методологии за научно-конструкторска работа. Това е огромен риск да се провали работата. Приложното програмно осигуряване – подготовка на данните за стрелба и управление на огъня, е елемент от АСУОА. Моето мнение бе, че това е най-лесно за реализиране, защото си има правила, наставления. Това са готови алгоритми, представени описателно (алгоритмите се представят описателно или графично), по тях се правят програмите на различни програмни езици. При нас програмите се изписваха в машинен код от математици програмисти. Изключително трудоемка работа, тъй като това бяха специализирани микропроцесорни устройства, за които не могат да се използват езици от високо ниво. Ако офицерите алгоритмисти, не знаят, не разбират или не могат да осмислят изискванията (алгоритмите), представени в правилата и наставленията, което е друг техен прочит, става много сложно да се състави алгоритъмът. И трябва да ви кажа, че ставаше сложно. За това говорят забележките при сдаването на отчетите, които правеше командването на Ракетните войски и артилерията на Сухопътните войски. Казвам го, за да се разбере, че и тази дейност не беше рутинна.

Започна изграждането на лабораторния образец на АСУОА, който да съответства на горните условия. В състава на лабораторния модел влизаха:

- изчислително устройство със служебно програмно осигуряване, което управлява неговата работа (мониторна програма), подобие на операционна система;
- потребителско програмно осигуряване: подготовка на данните за стрелба и управление на огъня;
- средства за комуникации: радиостанции - модеми и програмно осигуряване за управление работата на модемите и регистърна мрежа;
- средства за индикация и въвеждане на данните за стрелба;
- средства за разузнаване и целеуказване.

А
П

Разработването на специализиран микропроцесорен компютър беше много сложна задача, като се има предвид на какво равнище се намираше страната ни. В състава на групата, разработваща компютъра, влизаха: ген. Боримечков, полк. Савов, л-т Базергянов, подп. Динев, л-т Михайлов, л-т Ф. Иванов, инж. Юлиянов. Определи се масивът от данни, който трябва да се обработи, определи се каква потребителска и сигнална информация ще се показва на компютъра, по какъв начин ще се изобразява информацията – на електроннолъчева тръба (екран) или седемсегментна индикация. Какво да се показва, в какъв вид, се определяше от ген. Боримечков и подп. Динев като единствени артилеристи, които разбираха нещата, и л-т Базергянов като специалист по микропроцесорни устройства, заедно с л-т Михайлов и инж. Юлиянов. Аз вземах участие в общата компановка, така че да се облекчи обвързването на елементната база, изработката и след това да се запусне устройството. Казавах: това можем да го направим, това не можем да го направим – ще можем ли да набавим елементите. Нещо като главен технолог, защото те трябва да бъдат обвързани с всички устройства. Винаги трябва да има двама души, които да изпълняват интегрални функции. За програмното осигуряване - ген. Боримечков и оперативно подп. Динев. По хардуерната част - полк доц. Савов, к.т.н., оперативно л-т Базиргянов, след това л-т Михайлов.

След като се уточниха цялата информация и времето, за което ще трябва тя да се обработва, констатирахме, че са необходими огромни усилия за реализацията на проекта. Видя се, че този масив не може елементарно да се обработи, поради което се взе решение компютърът да се изгради на четири 8-битови микропроцесора (в Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ) само 8-битов микропроцесор отговаряше на военната нормала), тоест това беше мултимикропроцесорна система, също техническа новост за страната. С тази задача се занимаваха л-т Базергянов, л-т Михайлов, инж. Юлиянов. С единия микропроцесор управлявахме аритметиката, с другия – индикацията и клавиатурата, с третия - мрежата, с четвъртия - мониторната програма. Не съм съвсем прецизен в разпределението на функциите между микропроцесорите, но по-важно е да се разбере, че 4 микропроцесора работят едновременно - синхронно. Така че, когато се казва 8-битова система, това не е съвсем точно. Това беше 32-битова (разрядна) система, изградена на основата на 8-битови микропроцесори. По това време само се чуваше за 16-битови персонални (универсални) компютри, които много често бяха с два 8-битови микропроцесора в един чип. Компютърът го събрахме на отделни компютърни модули от ИТКР на БАН, които ни ги предоставиха като хардуер с тяхното служебно осигуряване. За тази цел сътрудници на НИС ходиха в ИТКР - БАН на специализация. След тяхното завръщане монтажът на компютъра тръгна по-бързо.

Опитният образец на компютъра се проектира и изработи в ЦИИТ в секцията на инж. к.т.н. Снежка Христова. Те от нас използваша единствено нашите показатели, за да се състави грамотно изходно задание, да знаят какво трябва да правят. Техният компютър също беше специализиран. Програмите се пишеха на машинен език, за да може да се използва разработеното от нас програмно осигуряване едно към едно. Едновременно с това съществено се отличавахе от нашия – той беше с вграден монитор. Изходящата информация се изобразява по друг начин.

Паралелно продължаваше да се обсъжда как да се готвят данните за стрелба – с помощта на диференциални уравнения или с използване на таблиците за стрелба. Използването на диференциални уравнения за нас на този етап би било непозволен разкош. Не разполагахме с тях, нямахме опит за използването им, беше необходима голяма памет, което щеше да усложни компютъра, и същевременно имахме едно изключително постижение - компресия на табличните данни за стрелба, извършена от л-т Валентин Христов, достоверността на която беше доказана при разработването на дисертацията на м-р инж. к.т.н. Станев, простреляни с разработените от него изчислителни устройства „Стелка” и „Искра”. Ето защо се спряхме на този метод, като едновременно разчитахме на по-голяма достоверност, тъй като таблиците бяха простреляни и в тях беше събран целият опит на земната артилерия.

Тук има един нюанс. В Командването на Сухопътните войски започна разработката на АСУОА паралелно с нашата. Те ни взеха (със заповед на генерал Добрев, командващ Сухопътните войски) без никакво предизвестие л-т Базергянов – дясната ми ръка (добре, че бях успял през тези години да подготвя други кадърни хора, които бяха навлезли в разработката на АСУОА, и не почувствахме голям стрес). Той отиде при тях със знанията и опита, който придоби при нас. И когато ние предавахме отчетите, те много щателно ги четяха и изучаваха, стигаха до констатиране на граматически грешки. Това ни помагаше впоследствие да нямаме проблеми. Аз на нашите хора им казвах: „Всяко зло за добро. Те сега искат да ни злепоставят, но накрая, когато окончателно ще приемат системата, няма да има за какво да се хванат”. На нашите програми те се учеха и едновременно усъвършенстваха своите.

Или пък изграждане на регионална изчислителна радиомрежа, без която няма АСУОА – там разстоянията са 8–10 км. В България имаше локални мрежи по проводна връзка максимум до 200 м. А ние се захвашахме да изграждаме регионална изчислителна радиомрежа, когато в България няма модеми, няма цифрови радиостанции. Да се захванеш с това, трябва да си малко луд, а може би и повече. Паралелно се работеше по изграждане на регионалната изчислителна мрежа, започната от л-т Базиргянов. Доставихме си 6 танкови радиостанции безвъзмездно от Радиозавода във В. Търново. Бяха преминали приемни изпитания и

А
П

бяха достатъчно изтормозени. Получихме ги благодарение на генералния директор - полк. инж. Пенчо Димитров Пенчев - випусник и кадър на Артилерийското училище (мой кум). Преди да ни ги предаде, разпреди да се подменят критичните детайли. Така че ние получихме прилични радиостанции. Това ни развърза ръцете.

След сключване на договора с ОЗЗУ – Пловдив, колективът се разшири с група, разработваща регионална изчислителна мрежа. За ръководител беше определен полк. доц. к.т.н. Петър Ангелов Милев, преподавател в катедра „Военна кибернетика“; ст. л-т инж. Гергин Герганов Георгиев - заместник ръководител; л-т инж. Красимир Петров Милев и л-т инж. Александър Петров Милев със заповед на началника на Училището бяха командирани в НИС. Към тях се назначи научен сътрудник математик програмист към НИС - Светлана Първанова Иванова.

Също така паралелно се работеше по механиката на компютъра и храняващия блок. Сложна и отговорна задача. Това наложи да се оборудва механична работилница на НИС с хубав струг, бормашина и подходящи инструменти. Беше назначен щатен старши инженер-механик към НИС, Димитър Гочев, със златни ръце, който каквото пипнеше, го правеше по-добре изпипано от заводско изпълнение.

За кутии на компютрите използвахме кутии от танкови радиостанции, които ги преработвахме в подходящ вид да издържат на вибрации и влага.

Сега въобще никой не си спомня за това.

Да! Средствата не се ограничаваха. Каквото поисках, всичко ми се даде. Преди началото на проектирането казах, че ми е необходим действаш образец, който се използва в някоя армия. Такъв се оказа израелският „Дейвид“. На десетия ден беше на бюрото ми. Изучавахме го с м-р Станев и л-т Базерганов. Оказа се, че няма да ни свърши работа, стара модификация, и най-важното - батареен тип.

Предадох ми карта, издадена от Министерския съвет, всички държавни органи и организации да ми съдействат при изпълнение на задачите. Вземах старшини школници от Школата за запасни офицери в Плевен, донаборници за войници от Военните управления в Шумен, Варна, Русе, а увеличените бройки за Военното училище ми ги даваха от управление „Кадри“ на КСВ и МО.

Срок за изпълнение на темата - две години, при нормални условия - 6 години. Всеки резултат, получен от нас в Училището, се внедряваше веднага в ЦИИТ, от тях директно в Завода за електронна нестандартна апаратура – Пловдив, влиза веднага в подготовка за производството. Те започват организация на производство. Фантастичен риск. Ако някой нещо сбърка, подготовката за производство отива на боклука. Това, да организираш производство, е много трудоемко, сложно. Фантастично голяма документация – заводът не е ТНТМ. Напомням, отгоре стоеше

Политбюро с пряк куратор членът на Политбюро, отговарящ за промишлеността - Огнян Дойнов. Първите съвещания се ръководеха от проф. Иван Попов, много често присъстваше ген.-полк. Тодоров, заместник-министър по въоръжение и техника. Той разпределяше задачите и отговорностите между нас, военните (то май само ние бяхме в началото, Военният научно-технически институт първоначално не участваше.) Впоследствие тази масовост на научен и производствен потенциал и ентузиазъм ни изигра лоша шега. Особено като се разбира, че това е държавна поръчка и се следи от Политбюро. Тогава всеки се юрна да доказва колко е добър и в тази блъсканица взехме да си пречим. А всичко започна от една реплика на Огнян Дойнов, казана една година след началото на проекта при по-разширен състав, дотогава всичко по разработката се пазеше в тайна, когато взеха да се очертават някои конфигурации и стана ясно, че задачата е изпълнима: „Ако вие успеете за две години да направите системата, всички ще ви направя лауреати на Димитровска награда”.

И се юрна народът да прави АСУОА - едни да стават лауреати, други да произвеждат и продават. Измени се концепцията, ако по-рано се говореше за военна нормала, след това започна да се говори за облекчена военна нормала, без тези изисквания за работа на системата при -40°C . След това казаха, че може да се ползва 16-разряден персонален компютър и индикацията да бъде на електроннолъчева тръба (монитор) и т.н., и т.н. Абсолютна боза. Командването на Сухопътните войски се нагърби да прави своя АСУОА. Там имаше един подп. Здравко Костов, който отговаряше за автоматизацията на дейностите в Сухопътните войски. От изложбите разбира ние какво правим. Постоянно идваше при нас, уж да ни съдейства и оказва помощ като връзка между нас и КСВ.

Първата жертва бяхме ние. Накрая подп. Здравко Костов и м-р Истатков са убедили ген. Христо Добрев, че и те трябва да разработват такава система. Без ние да знаем, изкараха заповед и взеха л-т Базерганов и л-т В. Христов, който разработи методиката за компресия на данните от таблиците за стрелба. Аз много не съжالياх, защото л-т Базерганов беше почнал често да се конфронтира с други участници в колектива. Разбирах го - той все искаше да прави нови неща и често „сядаше в локвата”. Другите не искаха да изпълняват неговите идеи, които не се знаеше как ще завършат, нас ни подпират срокове, това не е ТНТМ, той не искаше и не можеше да изпълнява рутинни и монотонни дейности. И така се разделихме.

След това ген.-полк. Тодоров и ген.-лейт. Стайков - генерален директор на СО „Електрон”, изглежда не се разбраха кой да води хорото и работата се разкисна. Те пък започнаха да правят друга АСУОА заедно с външнотърговската организация „КИНТЕКС”. При тази атмосфера

А
П

възникна една колкото смешна, толкова и жалка ситуация. Представителят на СО „Електрон” в Училището инж. Звезделин Стоилов работеше заедно с нашия колектив, нищо не криехме от него, е разбрал или са му казали за очаквания разрыв между нас, направи опит да открадне разгърнатата схема за движението на информационните потоци в АСУОА. За нея отговаряше подп. Динев. В 23 часа, когато завършват работа, разбират, че схемата я няма, а тя бе с гриф „за служебно ползване”. Обадиха ми се, отидох, разбрах какво е станало, извиках представителя на военното контраразузнаване (ВКР) и отидохме в 23,30 ч. да направим обиск у Звезделин Стоилов. Не се наложи да бъде обискиран домът му - даде я. Каза, че искал да продължи работата по нея в къщи, разбирай – да я прекопира.

Все тогава се взе решение и ние да започнем работа по 16-разрядна АСУОА на базата на персонален компютър. Създаде се още един колектив, който го оглави вече о.з. полк. доц. Димитър Йорданов. Схващате ли кога, когато при 8-разрядната система бяхме минали средата, радиомрежата беше почти готова. Още не стреляхме, но правехме полигони изпитания. Съгласих се и успях да убедя подп. Динев, че той ще бъде съвсем отделно, в друга лаборатория и с други хора. На него му се дадоха двама математици програмисти - Захари Захариев и Светлана Иванова, кап. Досев, кап. Димитров от катедра „Артилерийска стрелба” и м-р Сандев от Учебния отдел. Те разработваха само програмно осигуряване на персонални компютри и програмираха на програмни езици от високо ниво. В ЦИИТ работеха със секцията на инж. к.т.н Надя Вълчева, която разработваше опитния образец на 16-разрядния компютър. Аз в тяхната работа въобще не се месех, единствено проверявах как оформят отчетите, дали са спазени изискванията на научно-конструкторската работа, за да не ни връщат за формални пропуски. Единствено когато сдавах етапи, присъствах служебно, а при външни отчети съм ги представял, когато генерал Боримечков и бил зает.

Говорих с някои от участниците. Може би ще възстановим по памет това, което е било. За да се знае какво сме правили. Защото още малко и ще започнат да ни внушават на нас и на по-младите, че по-рано едва ли не сме скачали по дърветата. Други пък казват - защо се занимаваш с тази работа, кой се интересува какво сте правили, кой ще го чете? Къде сега ще развяваш стари дрипи.

Младите искат да кажат, че те са тези, които всичко са направили. Други преди тях не е имало. От тях започва историята. В цялата държава е така. По-рано? Какво по-рано? По-рано, казват, „било тъпотия и мизерия”.

Какво направи генерал Боримечков преди да напусне Училището - проведе с участници от колектива разговор кой какви проблеми има за решаване, да им помогне да се решат преди да напусне.

И аз така трябваше да направя - да приключа нещата, защото темата практически беше завършена и се сдаваше и беше ясно (не бяхме забравили) кой какво е правил и всеки да се подпише. Сега сме оставили тези, които са след нас, да пишат историята такава, каквато те я знаят, а техните знания често се разминават с реалността.

Как аз работих с генерал Боримечков. Мисля, че ще бъда пристрастен. Защото в началото моите отношения с генерал Боримечков бяха много сложни и конфликтни, особено първите една-две години. Аз не криех своите проблеми извън Училището и затова ми разказвах за неговите прегрешения, особено към ген.-лейт. Тодоров. Но и той си намерил майстора, както се казва, и дойде в Шумен и целият свят му е бил крив. След като започна изпълнението на АСУОА, отношенията ни станаха много добри. Разбра откъде духа вятърът, пък няма и с какво друго да се изяви. Всичко построено, всичко направено, само работи и създавай научен продукт. За мен той е със значителен принос при изпълнението на АСУОА. Не може за един архитект или ръководител на строеж да кажеш, че няма никакъв принос при строежа на някоя сграда, защото не е зидал тухли като мен. Аз пък ще кажа - зидари много, а знаещите и можещите ръководители са малко.

Или пък това, че си е присвоявал чужди научни приноси. Всеки, който е бил началник, знае колко народ се върти около него и му се завира в краката и къде остават тези хора, когато вече не си началник. Винаги си има хора, които се слагат (подмазват). Едни началници са по-устойчиви, други са по-възприемчиви на това изкушение. Без да знам детайлите, мисля, че такива са случаите.

Например с батареиния изчислител „Перла”, получен като клонинг на АСУОА. Кой трябва да е негов ръководител? Аз, който направих предложението за неговото създаване и под чието ръководство се определи неговата структурата, и най-важното - начинът на хардуерно изпълнение, ежедневно следях как вървят нещата. Отново ускорено се изработи - за 10 дни, и се направи първата демонстрация. Или може би ръководителят на разработката на АСУОА - генерал Боримечков; или тези, които го събраха като хардуер: л-т инж. Ф. Иванов, л-т инж. Михайлов, н.с. инж. Юлиянов; или тези, които качиха част от вече разработеното програмно осигуряване; или този, който го наследи и доведе до завършен вид в програмно отношение. За мен програмното осигуряване е много хлъзгава тема, защото то се разработваше от научни сътрудници, които станаха и добри алгоритмисти, старшини школници и войници, а някои от тях бяха прекрасни алгоритмисти, научиха се да четат (тълкуват) правилата и наставленията в артилерията и да ги разбират не по-лошо от артилеристите - например л-т инж. Иван Михайлов, н.с. Добринка Стойчева, н.с. Захариев, с-на ш-к Даниел Кавалджиев и много други.

А
П

Искам да чуя какво ще кажат господа офицерите алгоритмисти за Кавалджиев, като знаят, че той два пъти сам преработи програмното осигуряване.

Ето, аз нямам претенции защо генерал Боримечков е ръководител на „Перлата“. В края на краищата той определи кръга от задачи, които трябва да се качат на батарейния изчислител, разбира се, след консултации с хората, с които работи.

Друг пример. Издава се книга под общата редакция на няма значение кого. Всеки автор може да предяви претенции само за това, което е написал лично. Единствено този, под чиято редакция е излязла книгата, притежава приоритет върху цялата книга. Той отговаря за съдържанието. Например някой плагиатствал – отговарят редакторът и този, който го е извършил; констатирани грешни постановки - отново отговарят редакторът и този, който е обърнал нещата, и т.н.

Спомням си такъв случай. Генерал Боримечков ме пита: „Савов, какви са условията за придобиване на звание „доцент“ (някой го беше навил да става доцент). Казах му: „Званието „доцент“ е длъжност, всеки не може да стане, в една катедра такива длъжности са на началника и заместник-началника на катедрата, председателите на предметно-методическите комисии, освен това трябва да притежаваш научна степен „кандидат на науките“. Получава се след спечелен конкурс. Научна степен „кандидат на военните науки“ може да придобие всеки, който има научни приноси във военното дело, това е единствено условие. Научното звание „доцент“ може да се придобие и след разработване на хабилизационен труд. Ако става дума за Вас, пътищата са два: срещу длъжността началник на Училището в щата трябва да стои изискването да бъде професор/доцент. Обявява се конкурс. Трябва да сте разработили хабилизационен труд и да се явите на конкурса с хабилизационния труд. Обаче всеки, който съответства на изискванията, може да се яви. Който спечели конкурса, той става началник на Училището. При нас в армията има и допускане до конкурс. Но? Другият път е да водите занятия няколко години в някоя от катедрите, определен минимум часове. Да сте разработили педагогически материали, учебни пособия и всичко това да се оформи като хабилизационен труд. Да се обяви конкурс по дисциплината, която преподавате, да се явите на конкурс, да спечелите конкурса и да придобиете научното звание.“ Разбрах, че е водил такива разговори с полк. Димитър Йорданов, но нещо не са се разбрали. Изглежда полк. Йорданов не му е предложил учебна дисциплина в катедрата. Мен повече не ме е закачал по тази тема.

Според мен на него не му се е налагало да провокира или да иска да става ръководител на разработки. Сами му предлагаша. Толкова напор се натискаше при него след като се разбра, че проявява интерес към такава дейност.

СТАРИТЕ СТРАНИЦИ ОЖИВЯВАТ

ОДРИН* (СПОМЕН ЗА ЕДНО ОТ НАЙ-ВЕЛИКИТЕ БОЙНИ ДЕЛА НА БЪЛГАРСКОТО ВОЙНСТВО)

генерал о. з. *Н. Жеков*

Седемнадесет години изминаха вече от атаката на Одрин – от оня безсмъртно славен за българското войнство и рядък в историята на войните боен подвиг, тържествено увенчан с победа на 13/26-и март 1913 год., когато крепостта Одрин, създадена против нас като „непревзимаема” с открита атака, падна повалена и разнебитена от ударите на нашия разрушителен артилерийски огън и завладяна с победния устрем на храбрите войски от II армия. Като да беше вчера, струва ми се, това неочаквано от песимизма на теоретиците дело на българската военна сила, с което се опровергаха шаблонните предупреждения относно отбранителната сила на укрепените пунктове, и се показва на изненадания военен свят на какво е способна българската армия, какво могат артилерията и духът, когато се действа, за да се победи на всяка цена. Блясъкът на този извънреден подвиг не ще отслабне с времето, а всякога животворно ще свързва бъдещето с миналото. Ще изтекат още много и много години, ред поколения ще изживеят своя век, но времето никога не ще притъпи в съзнанието на потомството гордите и назидателни спомени от незабравимото и пълно с поучителни изводи бойно дело (рисковано замислено, целесъобразно организирано и бляскаво изпълнено), което заедно с ред още други победни подвизи в нашите войни съставлява едни от най-бляскавите страници на военната ни история.

Както нашите войни изобщо, тъй особено действията ни при Одрин ще се изучават отсега нататък, за да се вниква все повече в духовното, материалното и техническото естество на фактите, надлежно измервани и оценявани с критерия и условията на своето време. Тези факти, дело на нашите военни качества и добродетели, изкупени със себеотрицание и себепожертвование, създадени с живота и кръвта на многобройни жертви на честта и дълга, ще бъдат изобилен източник на поуки, ако се изучават не със свойствените на сегашното време отрицателни настроения дори и относно величието на военното ни минало, а със същата вяръност, с каквата армията ни изпълняваше своя върховен дълг по бой-

---

* Статията е публикувана в сп. „Артилерийски преглед“, април 1930 г., кн. 1, година IV

ните полета. Да се изучава миналото, вниквайки в неговата същност и в процеса на действията, предприемани с предварително неизвестен край, е колкото необходимо като основа за по-голям напредък в бойната ни подготовка, каквато новите средства и условия изискват, толкова е и трудно; да се критикува (особено в отрицателен смисъл) не е тъй трудно, както е трудно да се вниква във всестранната същност на въпросите, както те са се представлявали, преди да се знае края на едни или други решения и действия. Още повече когато се изучават бойни действия, като тия при Одрин, завършени с успешна атака, каквато далеч не се предвиждаше в нашия общ оперативен план и за каквато нямахме потребните обсадно артилерийски средства. Правя горните уговорки не за да дам важност на следващите бегли и кратки възпоменателни бележки за бойните ни действия при Одрин, а като извинение, че тук съм принуден да се огранича само с общи фрази по един тъй голям по размер и значение въпрос.

ОДРИН КАТО КРЕПОСТ

Одрин заема видно място първо в политическата, а по-късно и във военната история на Турция. Като първа отоманска столица на Балканския полуостров, за да стане после и свещен град за мохамеданите, този населен пункт добива важно военно значение още в онези стари времена. Организиран военно, той служи в течение на много години като изходна база за по-нататъшните турски завоевания на България, на Балканския полуостров и далеч на северозапад, за да достигнат и чак до Виена. Но неговата военна важност, в свързка с растящата политическа слабост на Турция и с израждането на военните добродетели на турците, порасна в XIX век, когато театър на войните между Турция и Русия стана и източната част на Балканския полуостров, когато турците взеха особени мерки за неговото укрепяване; ала нас ни интересува Одрин като крепост от по-ново време.

Военно-стратегическото значение на Одрин порасна изведнъж много след освободителната Руско-турска война в 1877/8 г., когато той остана пограничен пункт и взел на съобщения между България (в първите няколко години – Източна Румелия) и Европейска Турция. Разположен при вливането на реките Тунджа и Арда в Марица, по долините на които, особено на Марица, се развиват естествените и най-удобни пътища на съобщения от Балканите към Цариград и обратно, този тъй важен пункт, военно организиран и укрепен, препречва най-главните пътища за една настъпателна война от север (България) към юг (Цариград), като от друга страна, създава благоприятни условия за база на едно турско нашествие в България; затова до Балканската война в течение на близо 40 години Одрин привличаше особените грижи на турското

правителство за неговото укрепяване и засилване като крепост, в зависимост от средствата и военната техника тогава. За да се попречи на едно наше настъпление и в зоната източно от Одрин, турците бяха почнали да укрепват и Лозенград, също взел на съобщения през западните и южните склонове на Странджа планина. С тези отбранителни мерки турците искаха да направят невъзможно едно настъпление на българска армия между двата укрепени пункта. Но Лозенград не можа да изиграе такава роля: той беше прегазен от устрема на войските на нашата III армия и остана Одрин с ролята и влиянието си върху нашите военни операции.

С такова стратегическо предназначение, крепостта Одрин беше постепенно усилвана и тактически, за което отбранителната линия беше изнесена значително навън от фортови пояс, като се усилваха старите укрепления, издигаха нови; постоянното въоръжение се подобряваше и др. под., но все пак си оставаше с недостатъците на старите крепости. Старите укрепления (главният фортови пояс) бяха на близко разстояние от града и огънят върху тях можеше да достига и вътрешността на крепостта; казематированите постройки, правени в по-старо време, не отговаряха на всички условия против разрушителната сила на обсадния огън на съвременната артилерия от среден и по-голям калибър; междинните укрепления и окопи не се различаваха много от полската фортификация в подвижната война и не даваха достатъчно покритие не само против фланговия, но и против фронталния огън с постръмна траектория (гаубичния). В течение на ред години преди Балканската война турците взимаха мерки за отстранение на недостатъците в укрепителната система, като издигаха нови укрепления и създаваха нова отбранителна линия пред стария фортови пояс; прибегваха туктам и към железобетон. По такъв начин те бяха доста изнесли напред и засилили отбранителната система откъм северната, северозападната и западната страни, в пространството между Тунджа, Марица и Арда – най-удобните посоки за едно наше настъпление, а също и за едно такава на турската армия по долината на Марица; тъй че най-силно бяха укрепени северозападните и западните сектори. Но всички подобрения бяха кърпеж на от по-рано съществуващото, а предните позиции имаха характер на нещо временно, импровизирано. Най-стар и слаб си оставаше източният сектор както по своето очертание, тъй и със системата на укрепяването му; измененията тук се състояха главно в създаването на една линия от предни позиции, но без средства за упорна отбрана. Една атака от тази страна, както и от южна страна се е считала най-малко вероятна, защото не се е предполагало действията на войната да се предприемат и развият както в действителност стана.

Главното въоръжение на крепостта, нейната артилерия се състоеше от около 500 оръдия от различен голям и малък калибър, повечето от

по-стари системи, но снабдени с достатъчно количество мунициции за продължителна отбрана. Най-добрите оръдия бяха новите 10.5-см, от които няколко извадени от резерва бяха импровизирано и добре маскирано поставени на източния сектор, за да фланкират с най-ефикасен огън подстъпите към главния пункт на атаката (фортовете Айджи-Иолу, Айваз-баба и южно). Не липсваха и картечници от няколко системи. Както се констатира в течение на бойните действия, техническата подготовка на артилерийския персонал беше добра, но далеч отстъпваше на нашия отлично подготвен персонал, особено офицерите на действителна служба.

Когато Одрин беше вече откъснат от турската полска армия, гарнизонът му се състоеше от около 70000 души низами, редифи и други. Всички войски добри по качество, а крепостта снабдена с всичко за дълго противодействие.

ВЛИЯНИЕТО НА ОДРИН ВЪРХУ НАШИТЕ ПЛАНОВЕ ЗА ВОЙНА С ТУРЦИЯ

Развитието на бойните факти във войната показва, че отбранителната сила на тази стара и подновена крепост, считана от някои меродавни фактори у нас „модерна”, не отговаряше напълно на нейното стратегическо предназначение, макар и предвид нашите оскъдни обсадни средства. Тази нейна относителна слабост не можеше, разбира се, да се измерва със сигурност предварително. Турците, някак естествено за тях, надценяваха нейната сила и намираха основания да я считат непревземаема с бърза и открита атака, защото такава беше и нейното предназначение. Ний от своя страна, респективно щабът на армията, преди и в течение на войната под влияние на общи теоретически шаблони и на чужди внушения, не познавайки при това и всички фактори на нашата и неприятелската военна сила, омаловажавахме своята и преувеличавахме турската сила. Този наш критерий легна в основата на нашия общ оперативен план и на оня за задачата и действията на предназначената против Одрин наша II армия.

Всички у нас, които имаха качества и компетентност или положение да се занимават с големите въпроси на войната, чувстваха крепостта Одрин като тежък, а за някои и като страшен кошмар в преценките на действията ни при война с Турция. Едни диреха средства и условия за премахване на тази издигната преграда на пътя ни; други я считаха непреодолима с нашите недостатъчни обсадни средства; виждаха невъзможността да си набавим нужния за целта обсаден парк и преценките си правеха въз основа на „непревземаемостта” на крепостта. И това именно надделяваше. В очите на нашите военно-меродавни фактори Одрин внушаваше със своята предполагаема съпротивителна сила ня-

какъв мистичен ужас дори и при благоприятните за нашата армия политически условия на Балканския съюз, при които можахме да направим съществени корекции в нашия оперативен план за действията ни в Тракия. Мнението на оптимистите, каквито имаше доста, най-вече между просветено-компетентните артилеристи и генералщабни офицери, се взимаше за лекомислие и не се споделяше от отговорните.

Едни от вярващите в превъзходството на нашата армия (между тях и пишещият тези редове) допускаха възможността за щурмуване на Одрин и с оскъдните наши обсадни средства, надлежно комбинирани и използвани. Такива бяха предимно по-самоуверените началници в армията и някои с предприемчив дух генералщабни офицери. Към тях се присъединяваха и по-видни артилеристи с висше артилерийско образование (артилерийски инженери), които познаваха ефикасността и разрушителната сила на новата тогава артилерия от среден и по-голям калибър, какъвто не ни липсваше, макар да беше в твърде недостатъчно количество. Между тях на първо място си спомням за артил. инженер *Славчев С.* (тогава майор или подполковник, а в голямата война генерал и началник на артилерията в действащата армия); ала и той в една специална за целта беседа намираще нашата обсадна артилерия недостатъчна за един бърз и сигурен успех и с научна компетентност изчисляваше какво ни е още потребно, за да не се излагаме на големи рискове в такова едно грандиозно по размер и значение бойно предприятие. Но такива и подобни на тях разисквания и преценки не занимаваха много щаба на армията, защото за него въпросът за невъзможността да атакуваме Одрин с открита сила беше предрешен и споровете се явяваха безпредметни най-вече в последните месеци преди войната, когато и чувствата на отговорностите растяха всеки следващ ден.

А сведения за укрепленията и въоръжението на крепостта имаше събрани доста, за да се направят основни изводи за един активен план на действия и за вероятностите на успеха, ако не преобладаваше критерият на материалните средства и не липсваше ярна оценка на нашето морално и тактическо превъзходство. Чертежите и плановете на крепостта със своите внушителни очертания действаха някак обезкуражително на въображението на отговорните. Подробностите като че ли насърчаваха отрицателното предубеждение у тях. Ако паметта ми не ме лъже, най-добри сведения доставяше на щаба на армията военният инженер *Лудогоров Р.* (тогава майор и с тайна мисия в Одрин). Още по-насърчителни бяха сведенията на артилерийския офицер *Неделчев* (тогава майор, струва ми се), който с положителните си познания на отличен артилерист и във всяко отношение образцов офицер даваше практически упътвания за уязвимите страни на крепостните съоръжения. Тази му тайна мисия доста време преди войната му даде възможност да се запознае със слабите и силните страни на крепостта; и предимно на

А
П

неговите сведения, дадени още в периода на първоначалните действия около Одрин, се основаваше командващият II армия и щабът му за възможността да се атакува Одрин с открита сила, особено на източния сектор.

*
* *

Според общия оперативен план крепостта трябваше да бъде „наблюдавана“ при първоначалните действия на нашето настъпление срещу главната маса на турската армия в Тракия, източно от Одрин. За целта беше предназначена II армия, на която съставът често семеняваше, особено до извършването на „обложението“, което се заповяда и успешно извърши след решителното сражение на I и III армия на линията Бунар-Хисар – Люле-Бургаз. Численият ѝ състав се въртеше около 70000 души, незначително усилен към надвечерието на атаката. Само 8-а пех. дивизия и импровизираната по-късно 11-а пех. дивизия, както и обсадната артилерия образуваха постоянния състав на тази армия. Понеже на другите войски от първоначалния състав на II армия се даде друго назначение, то за засилване обсадата (когато вече ставаше излишно!) се привлякоха и две непълни сръбски дивизии, които заеха станалите вече безопасни от едно турско настъпление северозападен и западен сектори, след като центърът на тежестта на действията премина постепенно на южния, а главно на източния сектор.

Както по целия фронт, тъй и при Одрин първоначалните действия се развиха с пълен успех за нас. Изнесените напред турски войскове части бяха принудени да отстъпят набързо и да подирят прикритие под артилерийския огън на крепостта. Превъзходството на нашата артилерия от състава на дивизиите се прояви още в първите боеве; нейният ефикасен огън изведнъж тероризира противника и окрили стремителния дух на нашата пехота и тя трябваше да бъде повече въздържана, нежели тласкана напред. Опитът на турците да контраатакуват в няколко посоки против фронта на нашето приближаване към крепостта на 9-и октомври се свърши с победа за нас и с голямо поражение за тях. Същото се повтори и няколко дни по-късно, на 15-и и 16-и октомври. Под впечатление на тези първоначални действия, противно на песимизма в щаба на главното командване, у командващия II армия и в щаба му се засили вярата във възможността за една стремителна атака с открита сила, виждайки доказателствата за моралното превъзходство на нашите войски. Но възможното в тези първи действия, когато турците бяха доста силно смутени от нашия стремителен натиск, стана по-късно рисковано, след като те се опомниха при нашето спиране вън от техния артилерийски огън, защото и задачата ни беше такава. Бяхме се даже приближили повече, отколкото трябва. Действията се насочваха и развиваха дотогава според условията на подвижната война, без да се знае

какво ще донесе следващият момент или утрешният ден. А и щабът на главното командване даваше странни нареждания, които пречеха и спъваха целесъобразните разпореждания на командващия II армия.

*
* *

Не помня добре, но нашият обсаден парк се състоеше, струва ми се, от около 100 оръдия от всички калибри. От тях само около една трета от оръдията (главно гаубиците) бяха дело на усъвършенстваната в онова време артилерийска техника, останалите бяха по-стари системи; ала най-важният и опасен недостатък беше не толкова в числото на оръдията, колкото в ограниченото количество на снарядите: някои от по-големите калибри едва имаха по 300-400 снаряда на оръдие. Това загрижваше всички, а повече отговорните артилерийски началници, които се въодушевяваха от горещо желание нашата армия да премери силите си с неприятелската и да я срази победоносно. Загрижваше, но не обезкуражаваше никого, защото у всички отговорни голяма беше вярата в нашето превъзходство.

По нареждане от щаба на действащата армия, но без надлежна планомерност, обсаденият парк почна да пристига на ж.п. гара при Мустафа паша към средата на октомври и незабавно се пристъпи към постепенно поставяне на позиции първо на северозападния, а после и на западния сектори, считани по-важни в оня момент. Благодарение на ревностните усилия на батареините командири и на целесъобразните разпореждания на по-горните артилерийски началници, обсадните батареи бяха в късо време настанени на избраните им места, надлежно прикрити и окопани. Огън откриваха само по необходимост.

Едновременно с това се закръгляше и стягаше обложението на крепостта от юг и изток. Контраатаките на турците биваха кърваво отблъсквани. Веднъж обсадната ни артилерия под ръка, командващият обсадната армия, генерал *Иванов*, едномислено подкрепян от началник-щаба, полковник *Жеков*, виждаше възможните условия за вероятния успех и на една обща атака с открита сила, без дори да се изключват действия за атаката от западния и северозападния сектори, ако настаняването там на сърбите не беше предрешено. Но след нашата победа при Бунар Хисар – Люле Бургаз и пълното изолиране на Одрин, а особено след нашите успешни действия при обложението на източния сектор, имаше вече по-голяма възможност за прегрупиране силите ни около крепостта с цел да се подготви една атака с по-големи шансове за успех. В щаба на II армия бяха дадени вече сведения от артилериста майор Неделчев относно слабостите и по-голямата уязвимост на източния сектор. Командващият армията, запознат отблизо с действителната обстановка, съзнаващ при това и отговорностите си, направи известен на щаба на главното командване своя оптимизъм относно една атака на Одрин; ала

А
П

там гледаха с недоверие към „амбициозния” щаб на II армия; там изпусайки из поглед живата сила на войната, продължаваха да считат крепостта неатакуема с открита сила, дори и след като бяха докарали под Одрин и част от сръбския обсаден парк, поставен на южния сектор, южно от който се беше настанила в Димотика главната квартира. Развоят на действията показа, че този арт. парк, поискан от нашата главна квартира, е безполезен.

ПЛАНЪТ ЗА АТАКАТА НА ОДРИН

Щабът на главното командване имаше своите основания да не (се) доверява на мнението на командващия II армия относно възможността да се атакува крепостта с открита сила при целесъобразно използване разполагаемите средства, главно на артилерийския огън, съсредоточен на определен пункт на атаката, а именно на изходящия ъгъл на източния сектор. А и главното командване желаше не по-малко завладяването на Одрин, но силно се съмняваше в успеха на една атака и предпочиташе да се предпази от отговорности; затова след примирието, когато се разбра, че Одрин в ръцете на турците е голям капитал за тях против нас при преговорите в Лондон, в първите дни на декември се назначи от Главната квартира „комисия”, която да се произнесе по въпроса *за* или *против* атаката. В състава на тази комисия влизаха и представители от Главната квартира (отдето се нареди аз да не участвам в нея и затова за няколко дена, докато ще трае комисията, бях пратен на второстепенна работа на Галиополския полуостров).

Комисията не е могла да не възприеме убедителните аргументи на командващия обсадната армия генерал Иванов в полза на вероятния успех на една атака на източния сектор с пункт на атаката форта Айвазбаба и съседния му Айджи йолу. От него беше повикан да даде осветления на комисията и артилерийският майор Неделчев, който и от рано беше осветлил щаба на II армия за сравнително по-удобната атака на този участък. Заслугата на този отличен офицер е много голяма в това отношение и неговото име трябва да остане навеки свързано със славната атака на Одрин, предприета в края на краищата въпреки песимизма и противодействието на главното командване. Комисията излага в един „протокол” мотивите и решението си за атаката.

След като се върнах в щаба, командващият армията ми възложи да проектирам плана на атаката, без дори да ми дава каквито и да било упътвания, задоволявайки се само с думите: „*Комисията напълно възприе нашето мнение от по-рано и остава само да съставим плана и да почнем приготвянията по него*”. Това се отнасяше и до началниците на специалните служби в армията, които действаха в общо разбиране. Планът на атаката, прегледан и одобрен от командващия армията, към

30 декември беше пратен в Главната квартира, където също беше одобрен без никакви изменения.

Съобразно проекта на атаката пристъпи се незабавно към разместване на войсковите части, а главно – към пренасянето на обсадната артилерия от северозападния на източния сектор. Тук незабелязано от турците се почна поставянето на батареите на позиция по начин, да могат с най-ефикасен кръстосан огън да обстрелват и разрушават пункта на атаката – изходящия ъгъл, на който върхът съставя форта Айвазбаба. За тази цел батареите бяха разпределени и групирани тъй, че на пункта на атаката нашето превъзходство в артилерийския огън (най-главното условие на успеха) да бъде осигурено: нито един снаряд не отиваше изхабен. Изпълнението на тази образцова комбинация е заслуга както на началника на обсадната артилерия полковник *Загорски*, тъй и на по-долните артилерийски началници, между които сега мога да си спомня само за артилерийските инженери подполковник *Славчев С.* и майор *Ангелов А.*, а също и подполковник *Ватев*.

Новото положение се заемаше от обсадната артилерия при денонощни усилия в течение на остатъка от примирието, а също и след подновяване на военните действия. Пренасянето на артилерията се извършваше по лоши и разкаляни пътища, някъде и без пътища, с първобитни превозни средства, които и като такива не бяха достатъчни. Най-трудно и продължително беше превозването на мунициите за тежката артилерия. Всички полагаха извънредни усилия, за да се извърши във възможно по-късо време новото разположение и да не бъдем сварени в криза неготови. Тук трябва да упомена, че още преди примирието беше прехвърлена на източния сектор една далекобойна батарея за евентуално обстрелване на града, досегаем само от там.

Колкото и да желая, не мога да си спомня, нямам и възможност сега да направя справки относно някои подробности по поучителното разпределение на артилерията. Това впрочем не е нужно при тези бегли възпоменателни бележки.

АТАКА НА КРЕПОСТТА

Към 20-и януари 1913 год., когато се отпочнаха военните действия, бяхме почти напълно готови да предприемем атаката съобразно плана. Имайки предвид главната цел на войната след примирието, взетите подготвителни мерки, качествата на войските, общото положение и шансовете за успех – командващият армията донасяше на главното командване, че с разполагаемите средства, допълнени с известни подкрепления от излишното от други армии, можем да предприемем атаката. Такива донесения и предизвикани пояснения се дадоха на няколко пъти до деня на атаката. Но главната квартира не тълкуваше правилно

А
П

тези донесения и под един или друг предлог отлагаше да даде съгласие за едно такова страшно дело, свързано с големи отговорности. След дълги и ненормални служебни отношения по въпроса чак към 10-и март помощникът на главнокомандващия, генерал Савов М., след едно посещение на източния сектор даде съгласие, или „разреша“, да се почнат действията, но само за атакуване и завладяването на предните позиции на източния сектор.

Няколко дена преди атаката направих една малка обиколка към северната артилерийска група, която трябваше да фланкира Айваз-баба и Айджи-йолу и да бие фронтално Таш-табия и западно към Тунджа. От наблюдателния пункт на Славчев С. и Ангелов А. Поисках да ми покажат как са се пристреляли батареите от тези групи. От няколкото изстрела по дадените обективи останах възхитен от верността и точността на стрелбата, както и от ефекта на разривите. Докладвах за това на командващия армията. Когато след това споделих впечатленията си и с началника на обсадната артилерия полковник Загорски С., той самодоволно отвърна: „всичко е готово да тръгне като по часовник точно, стига да се даде заповед за действие“. Тази грижлива подготовка на артилерийския огън беше главното условие за успеха на атаката, защото без съкрушително надмощие на огъня успехът би бил много съмнителен. Върху това превъзходство се градяха главно нашите надежди, колкото и да беше голяма вярата в духа на пехотата; предстоеше да се атакува крепост и то въпреки песимизма на по-горното началство!

И тъй, след пладне на 10-и март се получи в щаба на армията в с. Ортакчи заповед от главната квартира да се предприеме атаката на предните позиции, като действията за целта почнат на един часа сл. пл. на следния ден. Командващият армията издаде заповед според същия план за атаката, в който беше посочено как трябва да се действа за завладяването на предните позиции и как след това – за атакуване и завладяване фортовата линия. Подробности в заповедта не се дадоха, защото всичко беше наредено от по-рано.

За да се маскира първата цел на атаката – предните позиции, бойните действия трябваше да се предприемат и се предприеха по целия фронт на крепостта, състоящи се главно в артилерийски огън по фортовата линия. Този огън имаше подготвителен характер. Завладяването на предните позиции трябваше да стане по възможност ненадейно за противника, рано сутринта на 12-и март, и затова само някои полски батареи, по нареждане на началниците на участъците, обстрелваха и предните позиции.

Началникът на източния сектор генерал *Вазов Г.* съгласно общия план за атаката тласна войските от разните участъци към предните позиции при условие да настъпят в тъмнината през нощта незабелязано и към 4 часа сутринта на 12-и март да достигнат на линията Кум-Дере и

Провадийската река, отдето да продължат стремително настъплението и да се хвърлят в атака. Тъй се извърши; въпреки силния огън на противника към 6-7 часа сутринта предните позиции бяха завладени с атака на нож. Неприятелските части там нито можаха да отстъпят в ред и съевременно, нито бяха подкрепени, понеже огънят на нашата артилерия по и пред фортовата линия беше направил това невъзможно (относно предните позиции огънят беше „преграден”, макар тогава да не си служехме с такъв и подобни на него термини за характеризиране артилерийския огън, както това се усвои по-късно в голямата война).

Този първи успех, постигнат както беше предвидено, повдигна още повече духа на войските ни в източния сектор, привлече вниманието и грижите на турците към тази страна (дотогава те са допускали решителна атака и на южния сектор, дето за противодействие се опитаха да предприемат и контраатака).

Нашият артилерийски огън, първоначално и до първата атака рядък по цялата линия на обложението, се усилваше постепенно по фортовата линия на източния сектор, най-много върху пункта на главната атака, дето разрушителният ефект от кръстосания огън се чувстваше все по-силно. Все повече се усилваше и огънят на отбраната по цялата линия.

След няколко часа такъв стихиян огън към пладне на 12-и март, близо едно денонощие от началото на действията, началникът на артилерията, полковник Загорски доложи по телефона на щаба на армията в Ортакчи, че нашата артилерия е постигнала надмощие над неприятелската в пункта на атаката и изказваше мнение да се използва незабавно това благоприятно за успеха положение, защото числото на снарядите е значително намаляло и едва ли ще може да се поддържа същото надмощие до вечерта, когато според плана трябваше да се предприеме атакуването на фортовия пояс. Към това време и някои началници на предназначени за атаката пехотни части донасяха на началника на източния сектор, че духът на войниците е висок и за да не страдат в бездействие от силния неприятелски огън, на който са изложени, готови са да предприемат незабавно атаката. При тези донесения командващият армията не можеше освен да им пожелае успех. Но в действителност настъплението им през деня след пладне се оказа неочаквано трудно под пушечния и картечния огън на турците, а особено изложени на фланговия огън на турските 10,5-см оръдия, разположени да обстрелват подстъпите към Айджи-йолу и Айваз-баба и поставени далеч южно от нашия кръстосан огън върху пункта на атаката; затова войските се прислониха де както беше възможно и решителната атака се отложи за през нощта, както беше от по-рано проектирано. Силата и надмощието на нашия артилерийски огън, ръководен и насочван в зависимост от нуждата, се запази до вечерта.

Към 9½ ч. сл. пл. се издаде заповед по армията да се атакува и завладее фортовият пояс на източния сектор, като се продължат най-енергично действията и по цялата линия. Настъплението за атаката трябваше да се почне половин час след изгряването на луната (за полесно ориентиране и за избягване грешки в посоките, макар че частите бяха добре запознати със своите обекти). Командващият армията заедно с началник-щаба взе върху си всичката отговорност за тази заповед за атака на крепостта, понеже това не влизаше в намеренията на главното командване; той обаче вярно чувстваше пулса на боя и правилно оценяваше шансовете на успеха.

В изпълнение на тази заповед, всички въодушевени от съзнание на своя дълг и от силно желание да сразят съпротивата на противника, огънят се усили до своя възможен максимум. Всичко се сливаше в грандиозен адски тънтеж, отекван стотици километри далеко; въздухът се цепеше и трещеше като от непрекъснати атмосферни гръмотевици; земята трепереше като от постоянно земетресение, като че ли небесни и земни стихии се бореха на живот и смърт. Това бяха величествени минути на борба между духа и материята, на чувства и вълнения, незабравими за ония, които са ги преживели! Смъртта витае и безпощадно коси; времето бавно тече, положението извънредно тежко за борците в огън; неизвестността мъчителна и тревожна за другите... Но най-после настана началото на края.

Към 2 часа сутринта на 13-и март части от 10-и Родопски полк бяха успели да завладеят форта Айджи-йолу, а на разсъмване и 23-ият Шипченски полк завладя Айваз-баба. Едновременно с това и по-късно фортовете южно от главния пункт на атаката падаха един след друг в наши ръце; а към 9 часа пр. пл. целият източен сектор беше вече победно увенчан от нашите тържествуващи войски, втурващи се поройно към вътрешността на крепостта. Още преди това турците хвърлиха във въздуха своите складове и ж.п. мост на Арда.

Нашите действия на другите сектори имаха изобщо демонстративен характер, водени обаче доста енергично, за да държат противника прикован насреща си и да не му позволят да прехвърля подкрепление към източния сектор.

*
* *

И тъй, победното тържество е пълно: Одрин падна в наши ръце, атакуван с открита сила, въпреки теоретически предубеждения, основани на отживели времето си познания! Обективните и субективните преценки на факторите за успеха, направени от командващият II армия и щаба му, се оказаха верни; проектираният общ план на атаката близо три месеца по-рано, както и изпълнението му на източния сектор се приложи, както беше предвидено.

И сега е жива пред очите ми трогателната картина на бойното поле на източния сектор, осеяно с убити и ранени; и сега трепетно вълнува душата ми величествената гледка на издигнатите по фортите български победни знамена, развявани като че ли от безсмъртния дух на падналите, за да се завещава мил и назидателен спомен на потомството за тяхното славно себеотрицание и себепожертвование; и сега виждам скръбта на живите герои за падналите им другари и гордостта им за честно, предано и победоносно изпълнен дълг.

На какво главно дължим успеха си при Одрин? На първо място, на превъзходството на моралните качества на българския воин, силен духом и готов да изпълнява със себеотрицание дълга си. На второ място, на правилната оценка на факторите и условията за успеха, планомерно комбинирани и използвани навреме и на място. Но най-решително влияние върху успеха оказа предвидливото и целесъобразно използване силата на артилерийския огън, особено на пункта на главната атака. Фортите Айваз-баба и Айджи-йолу, които обиколих след атаката, бяха пронизани, разрушени и направени необитаеми – тъй силно ефикасен е бил нашият кръстосан артилерийски огън; местността около тях и зад тях беше дълбоко изрината от нашите фугасни снаряди, че никъде не е останало неуязвимо място; подстъпите от вътрешността към позицията са били направени невъзможни с преградния огън във време на главната атака. Изобщо връзката между огъня на артилерията и действията на пехотата (бойните фактори го доказаха) беше примерно организирана.

Бойната другарска връзка между артилерията се изрази най-трогателно със смелото излизане бързо напред на полските арт. отделения на майорите *Пеев* и *Друмев* за непосредствена поддръжка на пехотата пред пункта на атаката. Подобни действия на артилерията имаше и на други участъци в този грандиозен бой.

За успеха допринесе, разбира се, и отбелязаната по-горе слабост на източния сектор; но все пак можехме да претърпим неуспех, ако атаката, подобно при Чаталджа, не беше добре подготвена, и ако с артилерийски огън не беше облекчена задачата на пехотата.

Критерият за силата на една крепост е нещо условно и относително, всякога малко или много в зависимост от теоретически изводи и предположения, основани повече на опитите от миналото, нежели на новите средства, каквито бъдещето на техниката против тази сила може да донесе. Крепостите, включително и най-модерно организирани, съдържат всякога нещо изостанало от времето си, още повече когато те имат своя стар произход, какъвто е и нашият случай с Одрин. Но, общо взето, непревземаеми крепости няма, стига да не липсват нужните за това средства материални и морални, надлежно комбинирани и използвани. Необходима е при това една правилна оценка на всички обектив-

ни и субективни фактори на силата и на успеха, без предвзети предубеждения и заблуди.

Осъдително е да се предполага, че нашият успех под Одрин се дължал на това, че гарнизонът бил „окончателно” изтощен и изгубил духовна боеспособност. Това не е вярно, не отговаря на действителното положение: и до последния момент турците действаха със същата упоритост (както и от началото на обсадата) дотолкова, че ако не бяха осигурени силата и превъзходството на нашия артилерийски огън на пункта на атаката, много вероятно беше да претърпим неуспех, колкото висок и да беше духът на нашите войски. При атаката на крепостта обсадната армия претърпя около 8000 загуби от убити и ранени – близо 10%, въпреки методичната ни подготовка. Противник, който нанася такива загуби на атакуващия, не е изгубил боеспособност и успеха си дължим на целесъобразното използване средствата ни против преимуществата на отбраната. Одрин беше наистина атакуван късно поради противодействие от страна на Главната квартира; но мога (имам основания) да твърдя, че както средствата ни, тъй и шансовете за успеха ни бяха дори по-големи, ако бяхме атакували и значително по-рано, както командването на II армия настояваше.

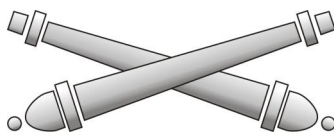
Тъй че грандиозното бойно дело при Одрин остава като сияйна и животворна гордост на българското войнство, както и източник за здрава поука. Завладяването на Одрин с открита сила направи голямо впечатление на българската армия и на народа: всички останаха възхитени от този наистина велик подвиг и народът благоговейно отдаде заслуженото на своето храбро войнство. Изненадата беше голяма и в чужбина; мислителите по военното дело в европейските армии подиряха причините на този наш голям успех. Българската армия има и общата заслуга, че за първи път показва безсилието на крепости като Одрин, силно въоръжени и отбранявани, но слаби против войнство с висок дух и против разрушителната сила на съвременния артилерийски огън, добре комбиниран и използван, макар и с оскъдните обсадни средства като нашите.

Нашата армия показва на военния съвет, че нощните атаки и в такъв голям размер не са тъй невъзможни и опасни, както до тогава се предполагаше. Нашата артилерия, благодарение просветената и основна подготовка на своя началнически (офицерски) персонал, има заслугата, че първа приложи, и то с внушителен успех разрушителната сила на огъня върху решителния пункт на атаката, както това не е било никога по-рано; първа даде поучителен пример за обстрелване на дадена площ; първа си послужи за целта на атаката с „преграден огън” и др., както беше предвидено и в общия план на атаката, макар да не си служехме тогава с усвоените по-късно съответни термини: нейните действия при Одрин бяха предвестник на онези стихийни разрушения на артилерийс-

кия огън, каквито са извършваха в световната война, в която нашите артилеристи в нищо не отстъпваха нито на противника, нито на бойните ни другари - съюзници, колкото и да бяха те, най-вече германците, по-добре снабдени с всички средства на огъня.

Изобщо нека се помни всякога и от всички, че победните ни дела в голямата война не трябва да помрачават блясъка на Одрин, една от най-здравите основи и залози на военната ни мощ и в по-далечното бъдеще на нашето войнство, почерпило насърчителни поуки и от победните си дела в световната война.

А
П

АРТИЛЕРИЙСКИ НОВИНИ

ИРАН ПРОВЕДЕ ИЗПИТАНИЯ С ПРОТИВОКОРАБНА РАКЕТА

Корпусът на Стражите на ислямската революция на Иран проведе изпитателни пускове с противокорабни ракети клас „земя-земя” „Халидж е Фарс“ и „Тондар“. Това съобщава агенция ИСНА. Двете ракети са поразили определените им цели. Изпитателните пускове са извършени в рамките на военните учения „Великия пророк VI”.

Иранската противокорабна ракета „Халидж е Фарс“

Агенция „Франспрес“ уточнява, че ракетата „Халидж е Фарс“ е в състояние да поразии противникови кораби на разстояние до 300 km. По време на полета тя развива скорост до три пъти Мах (3,5 хиляди километра в час), което в значителна степен затруднява нейния прихват. Ракетите са комплектувани с бойна част с маса 650 kg.

От своя страна ракетата „Тондар“ също е в състояние да развива скорост, превишаваща няколко пъти скоростта на звука. Предназначена е за поразяване на кораби на разстояние до 200 km.

В хода на учението Иран проведе изпитания и с тактическите балистични ракети „Шахаб-1“, „Шахаб-2“ и „Шахаб-3“, а също и с неуправляемите тактически ракети „Зелзал-2“.

ИНДИЯ ПРОВЕДЕ ИЗПИТАНИЯ С БАЛИСТИЧНА РАКЕТА С МАЛЪК ОБСЕГ

Индия проведе изпитания с балистична ракета с малък обсег „Прахаар“, съобщава агенция ИАНС. Изпитанията са проведени на полигона „Чандипур“ в щата Ориса. Те бяха обявени за успешни. Непосредстве-

но преди изпитанията беше извършена евакуация на всички жители в двукилометровата зона около полигона, като всички те получиха парична компенсация за това. В близка перспектива Индия планира да проведе още няколко изпитания с новата ракета.

А
П

Индийската ракета „Прахаар“

Твърдогоривната едностепенна ракета „Прахаар“ е способна да поразява противникови цели на разстояние до 150 km. Министерството на отбраната на Индия я определя като оръжие, което е в състояние да запълни нишата между реактивната система за залпов огън „Пинака“ с максимална далекобойност 45 km и тактическата балистична ракета с малък обseg „Притхви“, която е способна да поразии обекти на противника на разстояние до 350 km.

Очаква се ракетата „Прахаар“ да бъде снабдена с конвенционална бойна глава, която има възможност да маневрира на крайния участък на траекторията на полета. Ракетата ще стартира от мобилна пускова установка, снабдена с няколко контейнера. Пусковата установка позволява използване на ракетите „Прахаар“ с различни видове бойни глави. Необходимо е да се отбележи, че пусковата установка „Прахаар“ в голяма степен е унифицирана с установката на свръхзвуковата ракета „Брамос“.

СЕВЕРНА КОРЕЯ БЕШЕ ЗАПОДОЗРЯНА В НОВИ ИЗПИТАНИЯ НА РАКЕТИ С ГОЛЯМ ОБСЕГ

През октомври 2010 г. Северна Корея проведе нови изпитания на ракети с голям обseg на един от полигоните в северозападната част на страната. За това съобщава агенция „Ренхап“, цитирайки правителствени източници на Южна Корея. По-рано през същата година информация за ракетни пускове в Северна Корея не е постъпвала.

А
П

Не се съобщава какъв точно тип ракети са били изпитвани. Известно е само това, че пускове с аналогични ракети Северна Корея провежда последно през 2008 г. Предишните изпитания бяха проведени в ракетната база „Дончханг“. Предполага се, че те са извършени в същия ден, в който спътниците на САЩ не са могли да засекат пуска. „Дончханг“ се счита за най-големия съвременен севернокорейски изпитателен полигон.

Пуск на севернокорейска ракета

През изминалите години, особено през 2009 г., Северна Корея постоянно изстрелва ракети, най-вече с цел демонстрация на военна мощ пред Южна Корея и Запада. Последният официално документиран ракетен пуск на ракетата с голям обseg „Таеподонг-2“ в Северна Корея бе през 2009 г. През 2011 г. Сеул заяви за извършените в Северна Корея изпитания на ракети с малък обseg.

Съобщенията за октомврийските изпитания се появяват на фона на относително подобрение на отношенията между Северна и Южна Корея на международната арена. На 22 юли 2011 година властите в Северна Корея заявиха своята готовност в най-близко време да възобновят шестстранните преговори за ядрено разоръжаване. На следващия ден се състоя първата от няколко години среща на министрите на външните работи на двете корейски държави.

ИЗПИТАНИЯ С БАЛИСТИЧНИ РАКЕТИ В САЩ БЯХА ОБЯВЕНИ ЗА НЕУСПЕШНИ

С неуспех завършиха поредните изпитателни пускове в Калифорния с междуконтинентална балистична ракета „Минитмън-3“. За това съобщава пресслужбата на американските военновъздушни сили.

Пускът на „Минитмън“ без боен заряд е извършен от базата на ВВС „Ванденберг“ в 3.01 часа местно време на 27 юли 2011 г. На шестата минута от изпитанията специалистите откриха, че ракетата лети с отклонение от зададените параметри. С цел избягване на последствията ракетата беше унищожена над Тихия океан в района на атола Куаджалейн на Маршаловите острови, отбелязва агенция „Асошиейтед прес“.

Тепърва предстои да се определят причините за неправилното функциониране на ракетата. В американските ВВС подчертават, че личният състав е действал в строго съответствие с инструкциите.

Пуск на ракета „Минитмън-3“

Седмица по-рано имаше друг ракетен пуск с „Минитмън-3“ от шахта в база „Ванденберг“, който беше съпроводен с известни технически неизправности. На 22 юни 2011 г. намиращата се на стартова площадка ракета „Минитмън“ не може да приеме командата за пуск от борда на самолета за свързка „Боинг Е-6 Меркурий“, поради което се е наложило да се извърши пуск от земята. Независимо от това „Минитмън“ поразил целта в атола Куаджалейн.

„Минитмън-3“ (LGM-30G) е единствената междуконтинентална балистична ракета с наземно базиране, която в момента е на въоръжение в САЩ в момента. По данни от чуждестранните специализирани издания ВВС на САЩ разполагат с 500 ракети от този тип с 550 ядрени бойни глави. Бойно дежурство тези ракети носят в бази в Северна Дакота, Уайоминг и Монтана.

През последните няколко години „Минитмън-3“ преживяват модернизация. В тази връзка ВВС на САЩ периодично провеждат с тях изпитания.

ИЗРАЕЛ ИЗПРОБВА НОВА ПРОТИВОБАЛИСТИЧНА РАКЕТА

В Израел се извършиха първи изпитания по прихват с новата противобалистична ракета „Ароу-3“, съобщава ЮПИ. Противоракетата успешно порази балистична ракета на условния противник. Не се уточнява каква точно ракета се използва като мишена. Очаква се новата противобалистична ракета да бъде приета на въоръжение в Израел през 2015 г. Не се съобщават други подробности за изпитанията с „Ароу-3“. В наше време Израел и САЩ планират да проведат поредните съвместни учения „Джънайпър Кобра“, които се провеждат на всеки две години. В хода на ученията ще бъдат проведени изпитания с „Ароу-3“. В перспектива „Ароу-3“ ще стане един от трите основни компонента на многослойната израелска система за противоракетна отбрана. Другите два компонента на системата са „Айрън Дом“ и „Дейвидс Слинг“, което буквално означава „Железен купол“ и „Плаща на Давид“.

Изстрелване на противоракета „Ароу-2“

Разработването на „Ароу-3“ започна през 2009 г. Противоракетата се създаде на базата на „Ароу-2“. Различава се от базовия вариант по възможността да поразява балистичните ракети на височина до 100 km. Освен това поразяването на балистичната ракета ще се извършва не чрез неконтактна бойна глава, а чрез пряко попадение.

Ракетата „Ароу-3“ е предназначена за прихват на балистични ракети, подобни на иранската „Шихаб“, сирийските „Скъд“ или ливанските „Фатах-110“ с далекобойност от 400 до 2000 km.

Създаването на „Ароу-3“ се извършва с финансовата подкрепа на САЩ. Очаква се цената на една ракета прихващач да бъде два-три милиона долара, а общата стойност на програмата и доставката на въоръжението в течение на три години – 700-800 милиона долара.

АФГАНИСТАН ПОЛУЧИ ПЪРВАТА ЧАСТ ОТ БОСНЕНСКИ ГАУБИЦИ

А
П

Босна и Херцеговина предаде на сухопътните войски на Афганистан първата част от осемте 122-mm гаубици Д-30, съобщава „Джейнс“. Церемонията по предаването на артилерийските системи се проведе на летище Сараево. Общото количество на гаубиците, които ще получи Афганистан от запасите на Босна и Херцеговина безвъзмездно според договор от 2009 г., е 60.

Очаква се всичките 60 гаубици да бъдат доставени в афганистанските сухопътни войски до края на 2011 г. Преди тяхната доставка всички гаубици трябва да преминат през ремонт и частична модернизация. Всички тези дейности ще изпълнят босненските компании BNT и TRZ, а финансирането ще е за сметка на средства от бюджета за отбрана на САЩ. Общата стойност на програмата възлиза на \$ 5,4 млн.

Гаубиците Д-30 са произвеждани серийно в СССР, Ирак, Китай и Югославия. Артилерийската система има маса 3,2 t и максимално разстояние на стрелбата 16000 m.

В настоящия момент САЩ провеждат активна политика по превъоръжаване на въоръжените сили на Афганистан. В тази връзка са постигнати договорености с няколко страни. В края на месец май 2011 г. руската компания „Рособоронекспорт“ и Командването на американската армия са сключили договор за доставка в Афганистан на 21 многоцелеви вертолета „Ми-17“. Стойността на сделката е \$ 367,5 млн.

*Канадски военнослужещи обучават афганистански войници
в стрелба със 122-mm гаубица Д-30*

Преди това Русия в рамките на усилията за възстановяване на въоръжените сили и правоохранителни структури на Афганистан предаде безвъзмездно 20 000 автомата „Калашников“ и 2,5 млн. патрона. В края на 2010 г. стана известно, че албанското правителство е решило да предаде безвъзмездно на афганистанската полиция 30 000 автомата „Ка-

лашников“ и 50 млн. патрона за тях. Доставка на това оръжие се осъществява от запасите на албанското Министерство на отбраната.

РУСКИТЕ СУХОПЪТНИ ВОЙСКИ ЩЕ ПОЛУЧАТ 120 РАКЕТНИ КОМПЛЕКСА „ИСКАНДЕР“

Сухопътните войски на Русия ще приемат на въоръжение 120 оперативно тактически ракетни комплекса „Искандер“. Това съобщава руската информационна агенция „Интерфакс“, цитирайки заместник-министъра на отбраната на Русия армейски генерал Дмитрий Булгаков.

„През 2010 г. за въоръжените сили ще бъдат закупени шест комплекса „Искандер“ – уточни Булгаков. Закупуването на ракетните комплекси Искандер ще се извърши в рамките на държавната програма за превъоръжаване за периода 2011–2020 г. Обемът на финансирането е в рамките на 20 трилиона рубли.

Освен „Искандер“, според Булгаков руските въоръжени сили ще получат 180 пускови установки противотанкови ракетни комплекси „Корнет“, предназначени за използване от бойни машини. „Закупени през 2010 г. са 18 пускови установки и 13 бойни машини. Планира се да бъдат закупени до 180 пускови установки и 360 бойни машини“ – отбелязва той. Освен това през 2010 г. Русия се сдоба с 36 броя 152-мм самоходни гаубици „Мста-С“, а в перспектива се планира да се приемат на въоръжение още 574 такива артилерийски системи.

Руският ракетен комплекс „Искандер“

В началото на март 2011 г. министърът на отбраната на Русия Анатолий Сердюков разказа за планове за закупуване на военна техника и въоръжение в рамките на действаща държавна отбранителна поръчка за 2011 г. Става дума за закупуване на 36 стратегически крилати ракети с въздушно базиране. Допълнително руските военни ще получат пет

космически апарата, 35 самолета, 109 вертолета, три многоцелеви атомни подводни лодки, един боен надводен кораб и 21 зенитни ракетни комплекса.

А
П

НАТО ПРЕДЛОЖИ НА ТУРЦИЯ ДА СЕ ОТКАЖЕ ОТ РУСКИ ЗЕНИТНОРАКЕТНИ КОМПЛЕКСИ

Турция няма да може да се възползва от разузнавателните данни на НАТО за пуск на балистични ракети, ако закупи зенитни ракетни комплекси и противоракетни комплекси руско или китайско производство. Както съобщава „Дифенс Нюз“ такава е становището на представители на НАТО в Министерството на отбраната на Турция, което провеждаше международен търг за доставка на системи за противоракетна отбрана и зенитноракетни комплекси. В резултат на това турските военни се отказват от участие на китайските и руските комплекси от търга.

Счита се, че руските и китайските системи за противовъздушна отбрана и зенитноракетни комплекси са технически несъвместими с единната разузнавателна мрежа на Северноатлантическия алианс. По думите на западни експерти, на които се позовава „Дифенс Нюз“, НАТО се опасява от изтичане на важна информация, което може да се получи, ако към мрежата се включат комплекси, произведени не по стандартите на НАТО. Точно по тази причина, ако Турция избере руски или китайски комплекси, те няма да могат да бъдат включени към информационната мрежа и турските военни няма да получат разузнавателни данни за ракетни пускове.

Зенитноракетен комплекс С-300

Тук следва да отбележим, че това е първият случай, когато НАТО открито и пряко се намесва в провеждането на военни търгове. Турският конкурс се проведе в края на 2009 г. За закупуване на зенитноракетни

А
П

комплекси с голям обseg се планира да бъдат похарчени не по-малко от милиард долара. В турския търг участват американските компании „Рейтиън“ и „Локхийд Мартин“ с комплексите РАС-3 „Пейтриът“, руската „Рособоронекспорт“ с С-300, китайската СРМЕС с НQ-9 (представляващ копие на С-300В) и европейският консорциум „Юросам“ със SAMP/T Aster 30. Както се очаква, Министерството на отбраната на Турция ще обяви победителя в търга в края на 2011 и началото на 2012 г.

Турция е член на НАТО от февруари 1952 г. В настоящия момент в системата на противовъздушната отбрана на страната влизат американските зенитноракетни комплекси с голям обseg МІМ „Найк Херкулес“, МІМ-23 „Хаук XXI“, британско-турската FIM-92 „Стингър“. От началото на 2000 г. турската компания „Хавелсан“ и американския концерн „Боинг“ работят по създаване на система за противоракетна отбрана, която в перспектива може да бъде приета на въоръжение в Турция, САЩ и някои други страни - членки на НАТО.

ТАТИЩЕВСКАТА РАКЕТНА ДИВИЗИЯ ЩЕ ПОЛУЧИ ЧЕТИРИ РАКЕТНИ УСТАНОВКИ „ТОПОЛ-М“

Татищевската ракетна дивизия в руската Саратовска област до края на 2011 г. ще приеме на въоръжение четири пускови установки от ракетния комплекс РС-12М2 „Топол-М“. За това съобщава руската информационна агенция „Интерфакс“, цитирайки представителя на Министерството на отбраната на Русия полковник Вадим Ковал. Той не е уточнил какъв е типът на ракетите, които ще постъпят на бойно дежурство в Саратовска област. Понастоящем на бойно дежурство в татищевската ракетна дивизия има шест полка „Топол-М“ с по две установки с шахтно базиране.

Ракетният комплекс „Топол-М“

Шестият ракетен полк застъпи на бойно дежурство през декември 2010 г. През януари 2011 г. генералният конструктор на Московския институт по топлотехника Юрий Соломонов заяви, че „Топол-М“ ще бъде на въоръжение в Русия поне до 20 години. При това превъоръжаването на руските войски със стратегическо предназначение с комплексите „Топол-М“ ще завърши към 2012 г. По-рано руското Министерство на отбраната заяви, че възнамерява да се откаже от приемане на въоръжение на мобилните ракетни комплекси РС-12М2 и да премине към замяна на тези комплекси с новите подвижни комплекси РС-24 „Ярс“.

През април 2011 г. руските ракетни войски със стратегическо предназначение започнаха внедряване на нова система за бойно управление от четвърто поколение. Тя е предназначена за автоматизиране процеса на свеждане на заповедите за ракетни удари, приемане на докладите и контрол на готовността на пусковите установки. Освен това трябва да осигури оперативна смяна на плановете за използване на стратегическото въоръжение и пренасочването на ракетите. Засега не е известно кога именно се планира да завърши внедряването на новата система.

ПРОИЗВОДИТЕЛ НА КРИЛАТИ РАКЕТИ СЕ ОТКАЗВА ОТ УСЛУГИТЕ НА „РОСОБОРОНЕКСПОРТ“

Руската корпорация „НПО машиностроение“ е започнала подготовка за реализиране на експортен договор с Виетнам, заобикаляйки руската държавна компания „Рособоронекспорт“. Това съобщава вестник „Комерсант“. Става дума за доставка в азиатска страна на мобилни брегови ракетни комплекси „Бастион“ чрез руски държавен кредит. Разрешението на президента на Русия Дмитрий Медведев за самостоятелно осъществяване на експортния контракт, което корпорацията получи, засега не е оформено законодателно. „НПО машиностроение“ ще може да подпише експортния договор, заобикаляйки „Рособоронекспорт“, само ако законодателно получи съответното право.

Ако бъде подписано споразумението с Виетнам, то по монопола на единствения руски износител на готова военна продукция ще бъде нанесен първият търговски удар. В настоящия момент двете страни уточняват предварителните условия на експортния договор. Предстои да се уточнят количеството на техниката, размерът на държавния кредит и срокът на доставката. Според предварителни оценки се очаква началото на доставката да бъде не по-рано от 2013-2014 г. Работата е в това, че е необходимо руската страна да подготви и внесе закон за изменение на държавния бюджет, необходим за предоставяне на Виетнам държавен кредит.

„НПО машиностроение“ до 2007 г. се е занимавало със самостоятелен експорт на някои образци военна продукция и притежава нужния опит. През 2007 г. руският пазар на експортно въоръжение окончателно се установи и без много приказки продажбата на готовата военна продукция премина в ръцете на една компания – държавната „Рособоронекспорт“, която стана посредник при доставката на всички руски оръжия. Още 21 руски предприятия могат самостоятелно да изнасят своя продукция зад граница, но в този случай става дума за резервни части или услуги по обслужване на вече доставена техника.

Подвижният брегови ракетен комплекс „Бастсион“

В настояще време освен „Рособоронекспорт“ още само две руски компании имат право да продават в чужбина готова военна продукция – северодвинското съдостроително предприятие „Звездочка“ и санкт-петербургското „Адмиралтейские верфи“. Двете предприятия влизат в Обединена съдостроителна корпорация (ОСК). Последната през ноември 2010 г. обнародва концепция за своето развитие, в която предлага да бъде регламентиран нейният „статут на субект на военотехническо сътрудничество“. Подобен статут ще даде на корпорацията пълномощия самостоятелно да представя своята продукция на световния пазар без „Рособоронекспорт“.

Статутът на субект на военотехническо сътрудничество не дава права за износ на готова военна продукция, но позволява доставянето в чужбина на резервни части, агрегати, възли или услуги по модернизация и обслужване.

Понастоям „Рособоронекспорт“ контролира по-голямата част от руския военен експорт. През 2010 г. Русия достави в чужбина въоръжение и военна техника за \$ 10 млрд., от тях 8,6 млрд. по линията на „Рособоронекспорт“. За сравнение, година преди това тези показатели бяха съответно \$ 8,8 и 7,4 млрд.

ИРАН ДАВА РУСИЯ НА СЪД ЗАРАДИ ОТКАЗ ДА ДОСТАВИ С-300

А
П

Иран се обърна към международен съд във връзка с отказа на Русия да изпълни договора за доставка на зенитноракетни комплекси С-300, съобщава руската информационна агенция „Интерфакс“.

По думите на посланика на Иран в Русия Махмуд Реза Саджади Техеран счита, че доставката на С-300 не попада под клаузите на резолюция на Съвета за сигурност на ООН, забраняваща износ на редица видове оръжия в страната. В случай, че искането на Иран бъде удовлетворено, Русия ще има формалната възможност да достави комплексите, счита представителят на Техеран в Москва.

Не се съобщава към каква международна организация се е обърнал Иран. По всяка вероятност става дума за Международния съд към ООН, една от задачите на който е уреждане на международни спорове.

Саджади отбеляза още, че Иран предлага на Русия да разгледа вариант за доставка на комплексите чрез посредничеството на Венецуела. Той поясни, че такива предложения са постъпили от венецуелския лидер Хуго Чавес.

Резолюцията на Съвета за сигурност на ООН за санкции спрямо Иран беше приета през юни 2010 г. През месец септември същата година руският президент Дмитрий Медведев подписа указ за изпълнение на тази резолюция, в която се говори за забрана на продажбата на С-300 на Техеран. Самият договор за доставка на пет дивизиона зенитноракетни комплекси С-300-ПМУ1 на стойност \$ 800 млн. бе сключен през 2007 г.

По-рано преди това Иран заяви своята готовност по юридически път да поиска компенсации от Русия в случай на проваляне на договора. През октомври 2010 г. стана ясно, че Руската федерация ще върне повече от \$ 160 млн. аванс, получен в рамките на споразумението за доставка на С-300.

Зенитноракетен комплекс С-300

БРАЗИЛИЯ ЩЕ СЪЗДАДЕ НОВА РАКЕТНА СИСТЕМА

Министерството на отбраната на Бразилия взе решение да създаде нова ракетна система „Астрос-2020“ за програмата за разработване и производство, на която са планирани 1,54 млрд. реала (\$ 964,3 млн.). Това съобщава „Дифенс Аероспейс“. Новата система ще представлява пускова установка, снабдена с крилати ракети AV-TM с далекобойност 300 km.

„Астрос-2020“ ще бъде разработена на базата на вече съществуващата „Астрос-2“, снабдена с балистични ракети. В новата система ще бъде използвана изцяло цифрова система за управление, която ще позволи да се осъществи не само насочване на ракетите, но и изменение на траекторията на полета. Други подробности за проекта за сега не са известни. Системата „Астрос-2“ може да се комплектува с 4, 16 или 32 ракети. Очаква се програмата по тази разработка да приключи към 2016 г.

Бразилската ракетна система „Астрос-2“

Бразилското военно ведомство възнамерява да придобие 49 машини, влизащи в състава на новата система. Става дума за 18 пускови установки, 18 зареждащи машини, три пункта за управление на огъня, три метеорологични станции, три ремонтно-евакуационни машини и три бронирани командирски машини. Освен това ще бъде придобита и една свързочна машина, която ще интегрира всичките останали 48 в единна мрежа. Цялото оборудване ще бъде разпределено между три батареи, които ще постъпят на въоръжение в сухопътните войски на Бразилия.

Не е известно дали новата ракетна система ще бъде предлагана за износ. В настояще време нейният предшественик „Астрос-2“ освен в сухопътните войски на Бразилия е на въоръжение в армиите на още шест страни, между които Ангола, Ирак, Катар и Саудитска Арабия.

НАТО ПРЕДЛОЖИ НА ИНДИЯ СЪТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТТА НА ПРОТИВОРАКЕТНАТА ОТБРАНА

А
П

НАТО предложи на Индия сътрудничество в областта на противоракетната отбрана, съобщава вестник „Таймс ъф Индия“. Според изданието страните от Северноатлантическия алианс са предложили на Ню Делхи да обменят информация, получена в хода на разработката на системи за противоракетна отбрана.

Представителите на НАТО са отбелязали, че сътрудничеството ще помогне да се осигури безопасност на страните от алианса и Индия, тъй като Индия вижда тези заплахи, които алиансът не забелязва, и обратно. Освен това в случай на успешно сътрудничество в НАТО са обещали да обменят с Индия отбранителни технологии.

Към настоящия момент в Индия са на въоръжение противоракетни системи, способни да прихващат ракети със среден и малък обseg. Към 2016 г. военните планират да завърши разработката на противобалистична ракета, способна да поразява ракети на противника на разстояние до 5000 km. Според вестника Индия планира да продължат изпитателни пускове с вече съществуващите ракети.

Основен партньор на Индия ще стане САЩ. Американската система за противоракетна отбрана, която е способна да защити цялата територия на страната от междуконтинентални ракети, се счита за най-съвременната и ефективна измежду останалите на въоръжение в НАТО.

Индия стана втората страна извън НАТО, на която алиансът предлага сътрудничество, въпреки че досега окончателна договорка не е постигната. Русия от своя страна през ноември 2010 г. прие предложение за сътрудничество с НАТО, но до сега не са постигнати договорености. Русия предлага да се създаде обединена система за противоракетна отбрана, а представителите на НАТО настояват за две независими системи, които да обменят информация.

Елементи от противоракетната отбрана на Индия

А
П

През януари 2008 г., когато Индия току що започваше разработването на собствена система за противоракетна отбрана, американската корпорация „Локхийд Мартин“ предложи помощ при създаването на комплекса за противоракетна отбрана и свои технологии. Тогава Индия отказа предложението, заявявайки, че е в състояние да завърши разработката без чужда помощ. Още повече, че през март 2009 г. Индия сключи сделка с израелска компания, според която с разработването и производството на морски и наземни елементи от противоракетната отбрана се ангажират израелците. Стойността на договора е \$ 1,4 млрд. През ноември 2010 г. Израел предложи на Индия собствената система за противоракетна отбрана „Айрън Дом“, но еднозначна реакция на Индия все още няма.

ЮЖНА КОРЕЯ ЩЕ ЗАКУПИ ИЗРАЕЛСКИ ПРОТИВОТАНКОВИ КОМПЛЕКСИ

Южна Корея се договори с Израел за доставка на модернизиран противотанков ракетен комплекс „Спайк NLOS“ на стойност \$ 43 млн., съобщава агенция „Ройтерс“.

По данни на агенция „Ренхап“, която цитира източник от правителството на Южна Корея, Сеул планира да разположи противотанковите комплекси на границата със Северна Корея. Към края на 2011 г., според информация на ИТАР-ТАСС, на островите Пенендо и Епхендо в Жълто море се планира да се разположат 67 такива противотанкови ракетни комплекса.

Както съобщава агенция „Асошиейтед прес“ поводът за закупуването на тези комплекси е бил конфликтът на границата със Северна Корея през ноември 2010 г. Според мнението на Сеул южнокорейската армия не би могла по адекватен начин да реагира на действията на северния си съсед. В резултат на инцидента са загинали четирима души.

След ноемврийските събития правителството на Южна Корея реши да увеличи военния бюджет на страната и извърши кадрови разстановки във Военното министерство. В същото време Сеул се стреми да наложи мирен диалог с Пхеняч чрез посредничеството на САЩ. Досега обаче конкретни резултати от преговорния процес не са постигнати. Съгласно информацията на компанията „Рафаел Адвансд Дифенс Систъмс“, която произвежда противотанковия ракетен комплекс, ракетите от комплекса „Спайк“ са оборудвани с електрооптична система за насочване и са способни да разпознават обекти извън зоната на пряката видимост. Ракетата може да поразява цели на разстояние до 25 km във

всякакви метеоусловия и при два възможни режима на атака – пряко и чрез насочване на средния участък на траекторията.

В бойната част на ракетата могат да се използват както осколочно-фугасни, така и термобарични поразяващи елементи. Противотанковият ракетен комплекс е предназначен за поразяване на танкове, инженерни и фортификационни съоръжения, а също и за надводни цели. Ракетата може да се изстрелва от въздушни, наземни и морски носители.

А
П

Ракетен комплекс „Спайк“

